

P. P. PANAITESCU

R O M Â N I
ȘI BULGARI

BUCUREȘTI

1 9 4 4

R O M Â N I Ș I B U L G A R I

P. P. PANAITESCU

**R O M Â N I
ȘI BULGARI**

BUCUREȘTI

1 9 4 4

INTRODUCERE

Românii și Bulgarii sunt două popoare vecine, care au trăit alături multe veacuri. Ele s'au format pe o temelie rasială străveche comună, aceea a Tracilor, cari din veacul al XII-lea înainte de Hristos ocupau cu triburile lor ambele maluri ale Dunării. Ca structură socială există de asemenea o mare asemănare între cele două popoare; sunt amândouă neamuri de țărani, plugari. Agricultură este ocupația marei majorități a populației pe amândouă părțile Dunării de Jos și vieța satească este caracteristică pentru economia și cultura celor doi vecini. Acestea sunt temeliile pe care se poate clădi prietenia și colaborarea în viitor între cele două state, căci neamurile de muncitori și de țărani, cu vieța simplă, fără pretenții de asuprire a vecinilor, sunt făcute să se înțeleagă și să se ajute, ca să-și apere în comun munca. Din paginile ce urmează, desprinse din trecutul adesea dureros, dar niciodată fără de nădejde, al Bulgarilor și al Românilor, se va vedea că prietenie și colaborare între ei a fost adesea în istorie, că Românii și Bulgarii s'au sprijinit de multe ori în lupta lor pentru viață, pentru libertate și pentru cultură și că paginile de prietenie sunt mai numeroase și

mai semnificative decât cele de dușmănie și luptă. Acestea sunt mai mult datorite vecinilor puternici și mari, puterilor imperialiste și nesățioase, care căutau să pue stăpânire pe roadele muncii neamurilor de plugari și pentru a-și atinge scopul învrăjbeau neamurile mici, ca să le poată mai ușor supune influenței lor. În acest sens istoria legăturilor dintre Români și Bulgari are o valoare adâncă de educație politică pentru destinele viitoare ale celor două popoare vecine. Interesele politice, ca și cele economice ale Românilor și ale Bulgarilor au fost aproape întotdeauna în istorie, cum sunt și acum, convergente; cultura ortodoxă pe un plan de viață sătească dădea în trecut, ca și azi de altfel, puțința unei comunicări pe plan spiritual. Dunărea nu a constituit niciodată o barieră de netrecut, nici pentru legăturile comerciale, nici pentru treceri de populații în amândouă direcțiile.

De aceea considerăm relațiile româno-bulgare ca o colaborare activă între vecini, din care a ieșit mult bine pentru amândoi și fără de care nu se poate înțelege formarea politică și culturală a lor în decursul veacurilor.

Venirea Bulgarilor. Regiunile centrale și nordice ale Peninsulei Balcanice, precum și România de azi, erau ocupate în Antichitate de un popor mare, împărțit însă în triburi numeroase, poporul Tracilor. Cucerirea romană în aceste părți mai depărtate de coastele Mediteranei s'a produs destul de târziu, în vremea Imperiului. Împăratul Claudius formează provincia Moesia în Bulgaria și Serbia de azi, iar împăratul Traian supunând regatul Daciei lui Decebal, formează în România de azi provincia Dacia. Pe când sudul și centrul muntos

al Peninsulei Balcanice era supus influenței culturale grecești, Bulgaria de azi la nord de Balcani, munți care se numeau pe atunci Hemus, precum și Dacia erau sub influența romană. În aceste două regiuni vecine, spre deosebire de cele dela sud, s'a făcut o intensă colonizare romană, toate inscripțiile mormântale și din temple erau în limba latină, iar Tracii au învățat limba latină și s'au romanizat aproape complet. Stăpânirea romană în Dacia a ținut până în vremea împăratului Aurelian (271), care a părăsit provincia în stăpânirea Goților, dar populația romană a continuat să trăiască sub stăpânirea barbară și să aibă relații de tot felul în special economice și religioase cu Romanii din Moesia (Bulgaria de azi). Până la venirea Slavilor, în veacul al VI-lea după Christos, Moesia Inferioară, ca și cea Superioară au fost aproape exclusiv romane. În vremea împăratului Justinian, istoricul Procopios a scris o carte despre întăririle și monumentele ridicate de acest împărat și toate localitățile dela Dunăre au numiri latine, ba chiar romanice (adică o limbă derivată din cea latină, apropiată de română de azi). Până la crearea situației etnice de acum, Românii și Slavii au trăit foarte îndelungată vreme împreună, am zice în comunitate de muncă. De aceea limba bulgară de azi, cum a arătat în special învățatul bulgar Stojan Romanski, a suferit o importantă influență a limbii române, sau mai bine zis a limbii romanice din Balcani, influență care se vede nu numai în lexic (cuvinte), dar și în structură gramaticală. Mulți filologi au remarcat faptul că limba bulgară dintre toate limbile slave este singura care are articol și anume articol la sfârșitul cuvintelor ca în românește, și e de ase-

menea singura care nu are terminații deosebite pentru cazurile substantivelor ca în celelalte limbi slave prin influența limbei române. De asemenea toponimia (numirile de locuri) în Bulgaria a păstrat multe urme romane (Isker-Oescus, Vidin, Bononia), dovadă a conviețuirii cu Românii.

Același lucru s'a petrecut și în Dacia din Nordul Dunării, numai că aci rezultatul conviețuirii între Slavi și Români a fost desnaționalizarea celor dintâi de către cei din urmă, pe când în sudul Dunării, în Bulgaria, s'a petrecut fenomenul invers. La trecerea Slavilor de sud prin Dacia, nu toate triburile slave au traversat Dunărea, ci mai multe au rămas în Dacia, formând acolo ramura Slavilor Dacici. Acești Slavi Dacici au trăit mai multe veacuri în România de azi, până ce în veacul al XII au fost complet romanizați. Slavii Dacici erau de același neam cu Slavii Bulgari și limba lor era aproape identică cu vechea bulgară. De aceea, când se vorbește de influența slavă în limba română, trebuie să înțelegem prin aceasta influența bulgară și nu cumva influența altei limbi slave. Această influență slavă în limba română a fost importantă: un foarte mare număr de cuvinte românești sunt de origine slavo-bulgară, atât în terminologia privitoare la viața sufletească (dragoste, blajin, mândru), în cea socială (rob, cneaz, voevod), militară (voinic, războiu, viteaz, straje), în cea privitoare la credințele supranaturale (vrajă, nălucă, vârcolac, cobe, năzdrăvan), nume de animale (în special pești), unelte agricole, etc. De asemenea numirile de locuri în România (de ambele părți ale Carpaților) au suferit o importantă influență slavă ca și onomastica (nume de oameni). Totuși, nu se poate spune că influența slavă este

un element constitutiv al limbii române, nu numai pentru că cuvintele cele mai fundamentale și mai des întrebuințate sunt de origine latină, dar și pentru că structura gramaticală a limbii române este latină: verbele și substantivele slave împrumutate de limba română s'au supus conjugării și declinării de origine latină a limbii române și nu s'a păstrat nimic (afară de vocativul feminin în *o*) din declinarea și conjugarea slavă în românește. Pe de altă parte toate comunitățile creștine dela Dunărea de Jos, cu mai multe episcopate, erau latine și numele episcopilor și reprezentanților acestor comunități la sinoadele ecumenice sunt caracteristice latine și scrise cu litere latine.

În veacul al VI-lea au venit asupra acestei populații comune ca limbă și ca origine, Slavii. Slavii s'au format prin Polonia, pe malurile Vistulei, până la coastele Mării Baltice. Cu prilejul marelui migrațiuni a popoarelor, cunoscute și sub numele de «năvălirea barbarilor», Slavii au pornit din patria lor primitivă și au apucat în trei direcții; formând astfel trei grupe de popoare: Slavii Răsăriteni (Ruși și Ucrainieni), Slavii Apuseni (Poloni și Cehi) și Slavii de Sud (Bulgarii și Sârbo-Croați). Aceștia din urmă au trecut în veacul al V-lea prin Dacia și Panonia (Ungaria de azi,) și au așteptat un prilej nimerit să treacă Dunărea în Imperiul Roman de Răsărit, care pe atunci luase numele de Bizantin, după capitala sa, Bizanțul sau Constantinopol.

Câtă vreme a trăit Justinian și câțiva dintre urmașii săi mai războinici, Slavii s'au mulțumit cu năvăliri prădalnice asupra orașelor și satelor din Imperiu, adesea însoțiți de Avari. Dar când împărații își trecură toate forțele în Asia de unde

venea cotropitoare primejdia arabă, Slavii trecură în valuri nenumărate cu triburile lor în Peninsula Balcanică și o acoperiră aproape în întregime, ajungând până la Adriatica și chiar până la Moreia (Peloponez) (sec. VII). Această așezare în masă a Slavilor în Peninsulă avu de rezultat dislocarea elementului romanic, care, precum am spus, era masat până atunci în partea de nord și mai ales în valea Dunării. De aceea Românii sau Vlahii, cum îi porecliseră Slavii, care sunt urmașii acestui element romanic, se prezintă împărțiți în trei grupe diferite, izolate între ele prin populații slave. Anume: Daco-Românii, adică Românii din România de azi, Macedo-Românii și Istro-Românii, aceștia din urmă fiind un mic rest al poporului Românilor Apuseni, care era răspândit în Evul mediu în Dalmația, Croația și Serbia. Dar în afară de aceste trei grupe, care subsistă și azi, mai era la sfârșitul Evului Mediu și un al patrulea grup de Români, azi desnaționalizați, anume Românii sau Vlahii din munții Hemus (Balcani), care cum vom vedea, au avut un mare rol istoric, dând dinastia domnitoare a celui de al doilea imperiu bulgar. Despărțirea Românilor în diferite grupe izolate nu s'a făcut imediat la năvălirea Slavilor, ci treptat, într'o perioadă de mai multe veacuri.

Am arătat mai sus că, precum în România din Nordul Dunării a existat în prima parte a Evului Mediu o populație slavă, care a exercitat o influență adâncă asupra Românilor, a existat și în Bulgaria o populație românească în munții Balcani, iar după cucerirea Macedoniei de Bulgari și Românii din Macedonia au trăit împreună cu Bulgarii. Este adevărat că țarul David al Bulgarilor din Macedonia, a cărui capitală se afla pe lacul Presba, a

fost ucis pe la 960 de niște Vlahi din acele părți, dar nu putem trage din acest fapt concluzia unei dușmăni între Bulgari și Români în acea vreme. Dimpotrivă, un scriitor bizantin, Checavmenos, care a scris un manual de strategie după recucerirea Macedoniei de către Bizantini, spune că Vlahii de acolo sunt periculoși (pentru Bizantini), deoarece se răscoală împreună cu Bulgarii și amenință să puie mâna și pe orașe, pătrunzând în târguri sub pretexte comerciale. După ce împăratul bizantin Vasile II Bulgaroctonul cucerește definitiv Imperiul Bulgar, el ia anume măsuri pentru conducerea religioasă a țărilor supuse de dânsul.

Anume se reînființează arhiepiscopia dela Ohrida cu străvechiul titlu de « Justiniana Prima ». In edictul imperial se ordonă ca de această arhiepiscopie bulgară să fie « și toți Vlahii din Bulgaria ». Aceasta înseamnă că în privința religioasă Românii din Bulgaria aveau o organizație comună cu a Bulgarilor și Grecii până la cucerirea țării nu au putut să-i despartă, ci i-au menținut în aceiași comunitate religioasă. De altfel pentru a denumi pe Români, Grecii au adoptat termenul întrebuințat de Slavi: Vlahi.

După căderea Primului Imperiu Bulgar sub stăpânirea bizantină, care a fost deplină pe la anul 1020, Bizantinii au stăpânit ceva mai puțin de două veacuri întreaga Bulgaria până la Dunăre, precum și Dobrogea. In această epocă se vorbește adesea de Vlahii din aceste părți. Ei intrau ca trupe deosebite în oștirile Împăratului de Răsărit, s'au distins în luptele cu Normanzii, care debarcaseră pe coastele Mării Ioniene și a celei Adriatice. Alte ori Vlahii din Hemus (Balcani) se luptă în oștile

lui Alexios Comnenul la Dunăre împotriva Pecenegilor, popor turanian care năvăli la Dunărea de Jos în veacul al XI-lea. La 1166 împăratul Manoil Comnen făcu o expediție împotriva Ungurilor, trecând Dunărea și Carpații prin Muntenia (Valahia), cu o oaste mare în care se aflau ca un corp deosebit o mulțime de Vlahi, adunați din părțile vecine cu Marea Neagră. Astfel Românii și Bulgarii trăiră sub aceeași stăpânire străină și luară armele împreună pentru înlăturarea ei, când ceasul desrobirei a sosit.

Triburile slave trecute în Peninsula Balcanică nu formau un stat independent, ci recunoșteau autoritatea Imperiului Bizantin. La anul 679 s'au ivit însă în Sudul Dunării Bulgarii turanieni sub conducerea haganului Asparuch (sau Isperich). Acest popor de călăreți de stepă a dat fermentul politic, care a format primul stat slav din sudul Dunării. Bulgarii veneau din părțile Volgei, trecuseră prin sudul Rusiei de azi și traversară Dunărea aproape de gurile ei, intrând în Peninsula Balcanică prin coridorul Dobrogei. Bulgarii supuseră în scurtă vreme triburile slave până la munții Balcani, dar după câteva secole de conviețuire, elementul slav mai numeros desnaționalizează pe cuceritori. Poporul bulgar este un neam slav, care vorbește o limbă slavă, iar dela stăpânitorii turanieni n'a rămas decât numele țării și al poporului. Totuși dela Bulgarii turanieni s'au păstrat monumente impresionante la Pliska, unde a fost prima lor capitală, aproape de Șumla, cu ruinile palatelor chaganilor și cu așa numitul « cavaler dela Madara », un uriaș călăreț săpat în piatră pe o stâncă din acea regiune, însoțit de o inscripție preamărind faptele războinice ale Bulgarilor.

Românii și liturghia slavonă. În epoca formării statului bulgar în nordul Peninsulei Balcanice, regiunile României de azi se aflau în dependență de imperiul Avarilor, a cărui putere centrală se afla în stepele Panoniei, adică în Ungaria de azi. Imperiul Avar în decădere a dăinuit totuși în aceste regiuni din centrul Europei până la sfârșitul veacului al VIII-lea, când Carol cel Mare venind din Germania distruge acest stat mongolic din valea Dunărei. Imperiul carolingian se întinde acum până la Tisa, formându-se marca Panonică și dependențele ei de state slave dintre Dunăre și Tisa. Atunci profitară de acest prilej și haganii bulgari și-și întinseră autoritatea în nordul Dunării, în regiunea rămasă fără stăpân după căderea Avarilor. Nu numai analele france și germane pomenesc de luptele dintre Franci și Bulgari și dintre Moravi și Bulgari (Moravii ocupau Moravia și Bohemia), dar chiar vestitul istoric bizantin Constantin Porfirogenet, împărat și scriitor, vorbește de vecinătatea dintre Franci și Bulgari pe la 900 și anume Bulgarii aflându-se la apusul Francilor. O inscripție din palatul haganilor din Pliska vorbește de un viteaz bulgar căzut în luptele dela Tisa. Așa dar, România de azi se afla între 800—900 sub supremația haganilor turarieni din Bulgaria. Este vorba de o supremație recunoscută de juzii și de voevozii locali, pomeniți categoric în cronicile vremii și nu de o încorporare la teritoriul Imperiului Bulgar. Șefii locali din Dacia erau în mare parte Slavi, dintre Slavii Dacici, de cari am vorbit, căci în această epocă elementul slav care nu fusese încă românizat constituia pătura superioară, din care se trage mai târziu boierimea românească, clasa proprietarilor de pământ. La Români, ca la mai

toate popoarele Europei, clasa nobilă a fost de origine străină (la Francezi, Franci, la Spanioli, Vizigoți, la Ruși, Normanzi, la Bulgarii Slavi, Turanienii), anume slavonă, și de asemenea ca și la celelalte popoare europene această clasă a fost desnaționalizată în decursul secolelor mai ales prin aportul claselor de jos care se ridicau la avere și stăpânire. Este deci ușor de înțeles de ce această clasă boierească slavă a primit câtva timp supremația haganului bulgar, întrucât statul bulgar era pe atunci pe cale de slavizare.

Dar urmările culturale ale existenței unei clase nobile slave la Români și a unor mici stătuțe conduse în parte de șefi slavi au fost mult mai adânci decât cele politice. Anume, liturghia în limbă slavă bisericească, adică veche bulgară, a fost introdusă la Români și odată cu ea și cultura cărturărească slavonă, care s'a menținut până în veacul al XVII-lea la acest popor de origine latină.

Creștinarea Bulgarilor a avut loc la anul 864, când conducătorul lor Boris a fost botezat cu întreg poporul său de către împăratul bizantin Mihail. Opera de religie și cultură întreprinsă în răsarit de Imperiul dela Bizanț câștiga pentru civilizația europeană un nou popor. Dar opera de creștinare a maselor bulgare nu a fost deplină decât după ce s'a răspândit în țara lor liturghia în limba națională prin propovăduirea elevilor celor doi frați din Salonic, Metodie și Ciril. Apostolii Slavilor fuseseră întâi chemați să răspândească cuvântul Evangheliei la Moravi, în principatul lui Rostislav, dar acolo după oarecare succese inițiale se loviseră de opoziția călugărilor apuseni, partizani ai liturghiei latine. După ce creștinara și pe

Slavii din Panonia, elevii lui Metodie și Ciril găsiră adăpost în Macedonia și de acolo fură chemați la Curtea țarului Simion, fiul lui Boris, la Preslav. Astfel liturghia slavă fu adoptată de Bulgari, apoi de celelalte popoare slave ortodoxe: Rușii, Sârbii și cum am spus, și de un popor latin, Românii. Centrul de răspândire al acestei liturghii a fost Bulgaria țarului Simion.

Ce era de fapt liturghia slavă? Metodie și Ciril au tradus toate cărțile sfinte din grecește în slavonește și anume în limba slavă pe care o cunoșteau ei, aceia care se vorbea la Salonic și în împrejurimi. Este vorba de un dialect al limbii bulgare; deci când se vorbește de limba liturgică slavă, este întotdeauna vorba de limba veche bulgară, limbă vorbită în veacul al IX-lea și care firește diferă, mai ales în privința structurii gramaticale, de bulgara de azi, datorită evoluției limbei timp de zece veacuri. La început, frații Metodie și Ciril au folosit un alfabet foarte complicat, creat de dânsii, pentru scrierea textelor religioase în slavonește, alfabetul glagolitic. Dar după așezarea elevilor apostolilor Slavilor la Preslav, la curtea țarului Simion, acest alfabet slav a fost schimbat cu altul, mai simplu, numit cirilic în cinstea sfântului Ciril. Cele mai vechi texte cirilice s'au descoperit de curând pe frescele de pe ruinele desgropate de arheologi ale bisericilor dela Preslav.

Se pune acum întrebarea, în ce împrejurări au adoptat și Românii liturghia slavă, care a dat o coloratură așa de specială culturii lor vechi.

Dat fiindcă, precum am spus, Imperiul Bulgar a exercitat o supremație asupra șefilor locali din Dacia și mai ales că toate scrierile slave din România până în secolul al XVII-lea sunt în limbă bul-

gară, este clar că Românii au împrumutat liturghia slavă, precum și alfabetul cirilic, dela Bulgari. Această introducere a liturghiei slave la Români a însemnat o foarte adâncă reformă culturală; Românii erau creștini încă din Antichitate, dovadă că în limba română terminologia creștină (cuvintele ce privesc credința) este de origine latină. Dar întrucât clasa conducătoare în veacurile al IX-lea și al X-lea era slavonă (cum arată și numele ei slav: boieri), iar șefii micilor comunități politice erau și ei în mare parte slavi, s'a adoptat în chip firesc și la Români liturghia slavonă. Numai în acest chip se poate explica de ce un popor latin a primit liturghia și cultura în limba slavonă. Epoca în care Românii au adoptat liturghia slavă este, firește, după ce a luat forma ei definitivă, cu inventarea alfabetului cirilic, la curtea țarului Simion, cu alte cuvinte, după anul 900. Pe de altă parte, trebuie să ținem seamă de faptul că pe la anul 1000, Ungurii sub regele lor Ștefan cel Sfânt încep cucerirea Transilvaniei românești, unde, după mărturia cronicarului lor, Notarul Anonim, au aflat « ducate » conduse de șefi români și slavi. Regatul apostolic maghiar a despărțit pe Românii din Transilvania de cei de dincoace de Carpați, nu numai din punct de vedere politic, dar și religios, prin stăpânirea de stat catolică. Dar liturghia slavă a fost răspândită și adoptată nu numai de Românii din Valahia și Moldova, dar și de cei din Transilvania, până în veacul al XVII-lea. Trebuie deci să admitem liturghia slavo-bulgară a fost adoptată de toți Românii într'o epocă în care trăiau toți în aceleași condițiuni politice, adică înainte de așezarea stăpânirii catolice maghiare în Transilvania. De aci rezultă că Românii au adop-

tat liturghia slavă și alfabetul cirilic dela Bulgari în cursul veacului al X-lea.

Mulți istorici români au considerat intrarea Românilor în cadrul popoarelor de cultură slavă ortodoxă ca o nenorocire istorică, o piedică pentru contractul cu civilizația superioară apuseană, care ar fi dezvoltat prin influența ei cultura română în forme cu totul superioare. Acești istorici nu și-au dat seama că Românii au fost în Evul Mediu un popor patriarhal-agricol și că nu putea adopta atunci cultura apuseană de esență orășenească. În schimb, cultura slavă, cu multe și adânci influențe bizantine populare, era potrivită pentru acest stadiu economic și cultural. Pe de altă parte adoptarea culturii religioase slave de către Români a dat naștere unei solidarități și unei înțelegeri între Români și Slavii ortodoksi, mai ales cu cei din sudul Dunării. Solidaritatea de luptă de mai târziu împotriva cotorpirii otomane, despre care vom vorbi mai jos, precum și comunitatea de cultură ortodoxă (scrierile religioase în limbă slavonă bisericească circulau în mănăstirile din Serbia, Bulgaria și România, ca și la curțile domnești) au dat naștere la o perioadă de cooperare între Români și Slavii din Sudul Dunării, care formează o frumoasă pagină a legăturilor lor în trecut.

Imperiul Valaho-Bulgar. La anul 1186 domnea la Bizanț împăratul Isac Anghelos, care-și căsătorea fiica cu regele Bela al Ungariei și vrând să facă o nuntă ca în povești, pusese noi biruri pe locuitorii din Bulgaria, dela Dunăre și din munții Balcani, ca să aibă bani de cheltuială. Impozitele erau în special pe vite și loveau în păstorii Valahi, adică Români, din munții Balcani. «Acei barbari

ce locuiesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus (Balcani) și care înainte se numeau Mysi, iar acum se cheamă Vlahi », scrie cronicarul bizantin Nichita Choniates, au trimis dintre dâșii pe doi frați, Petre și Asen, la Constantinopole, ca să arate că povara birurilor era prea grea. În vechile pomelnice din mănăstirile bulgare Petru mai este numit și cu al doilea nume, Theodor, iar Asen este poreclit Bielgun, ceea ce s'ar putea tâlcui: « cojoc alb », haina obișnuită a păstorilor dela munte. La curtea imperială delegații Valahilor cerură să li se dea și o moșie din munți, poate o feudă autonomă, căci cronicarul Nichita amintește și de castelele pe cari la aveau Vlahii în părțile inaccesibile ale munților. Nu erau așa dar niște simpli păstori, ci aveau chiar o organizație feudală. Dar delegații fură primiți cu dispreț la curtea împăratului și când unul dintr'înșii cuteză să ridice glasul, un demnitar al împăratului porunci să i se dea o palmă. Astfel batjocoriți, s'au întors înapoi fără nicio ispravă. Solii s'au dus atunci în târgul dela Târnova, unde erau atât Bulgari cât și Vlahi. Când lumea se afla adunată la slujbă în biserica Sf. Dumitru, s'au ivit oameni strigând în mijlocul mulțimii: « Dumnezeuul Bulgarilor și al Vlahilor a îngăduit scuturarea jugului grecesc ». Pe dată s'au turburat toți și au ales ca protector al oștilor răsculate pe Sf. Dumitru. Curând s'a aflat în toată țara că îndemnul trimis de sus împotriva Bizantinilor dă nădejde de libertate și poporul împilat din Bulgaria a luat armele. Cel mai mare dintre frați, Petre, a luat insignele imperiale, încălțând pantofii roșii și punând în cap coroana imperială. Atunci împăratul a pornit în persoană împotriva Bulgarilor și a Vlahilor, iar răsculații care nu erau

încă organizați au fugit, urcându-se în niște luntre și au trecut Dunărea în ținuturile României de azi, unde stăpâneau pe atunci Cumanii, popor de călăreți de stepă asiatică. Petru și Asen au obținut alianța Cumanilor și cu ajutorul dela dânșii s'au întors în Bulgaria. Luptele cu împăratul bizantin au continuat până ce s'a ajuns deocamdată la o împăcare. Petru și Asen au recunoscut suzeranitatea împăratului plătindu-i probabil tribut, iar fratele lor mai mic, Ioanicius sau Caloian, a fost trimis ostăteac la curtea imperială. În schimb, rămânea autonomă întreaga regiune a Bulgariei dela Balcani până la Dunăre. Dar cu tot acest armistițiu, ostilitățile cu Grecii nu încetară, cetele de oameni dela munte năvăleau mereu, prădând satele și orașele din sudul munților Balcani. « Vlahii nu mai steteau tupilați pe dealuri, ci se încumetau împreună cu Cumanii de prădau chiar orașe », scrie cronicarul bizantin. Împăratul se văzu nevoit să întreprindă a treia expediție, dar nici acum nu izbuti să distrugă independența imperiului Valaho-Bulgar.

În aceste împrejurări are loc Cruciata a III-a (1189), când împăratul din apus, Frederic Barbarușie trece cu oastea lui prin Peninsula Balcanică. El sosi întâi la Belgrad și se îndreaptă pe drumul mare spre Sofia, Adrianopol, Constantinopol, dar Isac Anghelos dela Bizanț îi făcea greutăți la trecerea pe teritoriul imperiului său, temându-se că Apusenii se vor așeza în aceste părți. Atunci, cum povestește secretarul lui Frederic, Ansbertus, « Calopetrus (Petre)vlahul » a propus împăratului german alianța sa, oferindu-se să coopereze împotriva Grecilor cu o oaste de 40.000 de oameni, dar a cerut ca la luarea Constantinopolului să fie el proclamat împărat al Răsăritului.

Această înaltă pretenție însemna deșteptarea marilor visuri imperiale din vremea lui Șimion. Dar Frederic nu se încumetă să provoace așa de mari răsturnări, ci se înțelege cu Grecii, trecând în Asia Mică, unde și-a găsit în scurt timp moartea.

Dar Isac Anghelos nu putea uita primejdia prin care trecuse din pricina Bulgarilor și a Vlahilor și pornește iar cu o mare oaste peste Balcani în anul 1190, iar flota bizantină străbătu în susul Dunării, ca să ia pe la spate pe apărătorii Bulgariei.

În același timp principele rus din Galiția, Roman atacă pe Cumani ca să nu poată da ajutor aliaților lor, iar Ungurii aliați cu Grecii atacă și ei pe Bulgari. Totuși expediția se termină cu un dezastru pentru împăratul bizantin. Atacat în munții Balcani, el își pierdu toată oastea și era să-și piardă și viața. Un mare număr de prinși căzură în mâinile ostașilor Bulgari și Vlahi, și fură cu toții omorâți. Numai un preot, care, după cronicarul bizantin, «era știutor de limba Vlahilor», s'a rugat de Asen să-l ierte, dar nici acesta nu a scăpat. În urma acestei izbânde Bulgaria deveni complet independentă. Dar feudalii care se formaseră în acest stat, provocară în curând turburări interne, în urma cărora atât Petre cât și Asen își pierdură viața.

În urma lor se ridică la tronul imperial fratele lor mai mic, Caloian (Ioaniciu), la anul 1197. Caloian cucerește dela Bizantini mai întâi porturile dela Marea Neagră, între cari este pomenită pentru întâia oară Constanța.

În vremea lui Caloian, scaunul papal era ocupat de marele pontif politic Inocențiu III, care, dorind să întindă catolicismul în Răsărit, intră în corespondență cu Caloian. Aceste scrisori ale lui

Caloian, care s'au păstrat, sunt foarte interesante: Papa îl îndemnă să admită dependența bisericii din țara lui de scaunul dela Roma, deoarece « spui că te cohorî din nobilă origine romană », făcând aluzie la origina românească a lui Caloian. Caloian în scrisorile lui către papă se intitulează: « împărat al Vlahilor și al Bulgarilor ». El admite, în cele din urmă, supunerea bisericii dela Târnova către scaunul papal, dar ceru pentru dânsul recunoașterea titlului imperial. Această pretenție păru exagerată papii, care-i ceru să se mulțumească cu cel de rege. Atunci Caloian scrie papii că a găsit în « cărțile noastre », adică în cronici, că înaintașii și strămoșii lui, vechii țari bulgari (e vorba de primul imperiu) aveau titlul de împărat. În cele din urmă un cardinal sosi la Târnova și încoronă ca rege pe Caloian în numele papei Inocențiu, dar prietenia cu scaunul papal nu ținu mult.

La 1204 avu loc cruciata a IV-a, care ca și cele precedente, era patronată de papă. Dar de astădată cruciații, în loc să se îndrepte spre Locurile Sfinte, cuceriră orașul ortodox, Constantinopol, înființând acolo un Imperiu Latin, adică catolic. În fruntea lui se afla ducele de Flandra, Baldovin, cu titlu de împărat. Odată cu capitala sa, noul imperiu moșteni și toate pretențiile teritoriale ale celui vechiu, adică întreaga peninsulă până la Dunăre. Astfel se născu un război între cruciați și împăratul Caloian, pe care cronicarul francez al cruciatei, Villehardouin, îl numește « Jehan li Blac », adică Valahul, Românul. Lupta decisivă se dădu aproape de Adrianopol (1205) și Bulgarii cu Românii, ajutați și de Cumanii de peste Dunăre, în rândurile cărora erau de sigur și Români de dincolo de fluviu, înfrânseră cumplit oastea de cava-

leri a cruciaților. Insuși « împăratul » Baldovin fu luat prizonier și-și sfârși zilele la Târnova. Ca urmare a izbândeii, Caloian își întinse stăpânirile în Macedonia și în Rumelia de peste Balcani.

Dar și domnia lui Caloian a fost de scurtă durată, și el pieri ucis la 1207, după zece ani de domnie, fiind înlocuit cu țarul Boril de origine cumană. Vechea dinastie vlahă reluu însă domnia cu Ioan Asen II (1218—1241), fiul lui Asen cel bătrân, dar în această epocă elementul vlah nu mai are importanța dela început. În a doua generație dinastia se bulgarizează, adică adoptă limba și felul de viață al majorității populației imperiului, așa că de atunci imperiul nu se mai poate numi valahobulgar.

Din cauza dispariției elementului vlah, al cărui rol politic se mărginește numai în timpul primei generații a dinastiei, acest rol a fost complet contestat de unii istorici, cari afirmă că prin Vlahi cronicarii vremii nu înțelegeau pe Români, ci de fapt tot pe Bulgari. Acest lucru este imposibil, căci un popor nu poate fi denumit un moment dat cu numele altui popor vecin. De altfel cronicarii, precum și scrisorile țarului Caloian vorbesc în același timp de Bulgari și de Valahi, ca de două popoare diferite. Pe de altă parte, dacă ar fi vorba de o confuzie, ea nu poate fi așa de generală: dinastia Asăneștilor e numită vlahă de scriitorii bizantini, de cei francezi și germani, de papă, de însuși împăratul Caloian. Este drept că pe cele două pecetii de plumb, care s'au păstrat dela Asen cel dintâi și dela Caloian, inscripțiile sunt cu literă cirilică și amândoi se intitulează numai « țar al Bulgarilor ».

Explicația acestor împrejurări nu poate fi decât aceasta: Românii care trăiau în munții Balcani

formau numai o minoritate într'o țară bulgărească, cu o puternică tradiție culturală și politică slavă rămasă dela primul imperiu. Dar acești Vlahi din Balcani dădură naștere dinastiei domnitoare și de aci importanța ce i s'a dat în primele decenii ale vieții politice a imperiului punându-se numele ei și în titlul imperiului. În a doua generație majoritatea bulgară și tradiția oficială a cancelariei slave rămase dela primul imperiu înlăturară cu totul rolul judecat înainte de Românii din Balcani. Acești Români continuau să existe ca popor deosebit în munții lor și chiar în capitala țării, Târnova, și în secolul al XIII-lea, deși nu mai erau element politic de conducere. Dovadă că în listele de robi vânduți în această epocă la Genova, în Italia, dintre prinșii aduși din Răsărit, se menționează și robi cu indicația « din neamul Vlahilor dela Târnova ». Era adică și pe la 1250—60 o colonie românească în Târnova, capitala Bulgariei. Dar această ramură a Românilor din munții Balcani, care era izolată de celelalte ramuri ale poporului român s'a desnaționalizat încetul cu încetul, adoptând limba Bulgarilor, în mijlocul cărora trăia. Această desnaționalizare credem că a fost deplină abea în timpul stăpânirii turcești.

Amintirea în istoria Românilor a ramurei din Balcani și a rolului politic jucat de ea în fundarea celui de al doilea imperiu bulgar căruia i-a dat prima lui dinastie, nu este o dovadă de pretenții politice românești, ci pe de o parte, cinstirea ce se cuvine a episoadelor glorioase ale trecutului, pe de alta, sublinierea unei colaborări de arme, de luptă comună pentru independență între Români și Bulgari, încă din Evul Mediu, care poate fi o pildă pentru prezent și viitor.

Voevozii dela Argeș și țarii dela Târnovo. La începutul veacului al XIV-lea, micile voevodate românești dintre Carpații Meridionali și Dunăre sunt unificate sub egida voevodului dela Argeș, Basarab, care ia titlul de mare voevod și gospodin (dominus) a toată Țara Românească (Ungrovlahia). Puțin după întemeierea voevodatului Valahiei se fundează și al doilea stat românesc la Nord, voevodatul Moldovei. În epoca întemeierii vieții de stat românești în Nordul Dunării, în Bulgaria se produce o nouă schimbare de dinastie; se ridicase anume atunci familia șefilor locali din Vidin, Șişmanizii și Mihail din Vidin reușește să înlăture pe ultimul țar din familia de origine cumană dela Târnovo, Terterii. Între Șişmanizi, originari dintr'un oraș dunărean, cu numeroase legături comerciale cu România și voevozii din dinastia lui Basarab dela Argeș, se leagă dela început relații politice foarte strânse. Încă din 1324 în oastea lui Mihail al Bulgariei, care luptă la Filopopol (Plovdiv) împotriva Bizantinilor, se ivește un număr de ostași « Ungrovlahi », trimiși de aliatul de peste Dunăre. Este prima luptă, dar nu ultima, în care Românii din Nordul Dunării apar aliați cu Bulgarii. Această alianță între Basarabi și Șişmanizi a fost pecetluită printr'o căsătorie: Ivan Alexandru, nepotul de soră al lui Mihail, care dela o vreme obține o domnie separată la Târnovo, se căsătorește cu Theodora, fiica lui Basarab dela Argeș. Din această căsătorie s'a născut Strațimir, viitorul țar dela Vidin, ultimul stăpânitor bulgar independent înainte de cucerirea turcească.

Peste câțiva ani avu loc un al doilea război, în care Românii apar iarăși ca aliați cu Bulgarii. Anume țarul Mihail împreună cu Ivan Alexandru

pornesc cu război împotriva Sârbilor craiului Ștefan Deceanschi și a fiului său Ștefan Dușan. În lupta dela Velbujd (Kustendil) alături de oștile bulgare se află și contingentele de ostași trimiși de Basarab, socrul lui Ivan Alexandru (1330). Lupta a fost nenorocită pentru aliați, izbânda rămase de partea Sârbilor, cari de atunci își stabiliră hegemonia în Peninsula Balcanică sub împăratul Ștefan Dușan. După moartea lui Mihail, căzut în lupta dela Velbujd, Ivan Alexandru își întinse stăpânirea și asupra Vidinului, unificând din nou Bulgaria. Dar în curând el cedează Vidinul și cu regiunea înconjurătoare lui Strațimir, fiul său mai mare, fiul româncei Teodora.

Vidinul era pe atunci un centru militar întărit, dar și un important centru comercial la vadul Dunării. Acolo veneau negustorii dela Ragusa (Dubrovnic), depe coastele Mării Adriatice, aducând mărfuri din Italia și din Apusul Europei. Drumul acestor negustori trecea și peste Dunăre în Țara Românească și prin această țară se făcea legătura economică și cu Sașii (Germani) din Transilvania, dela Brașov și Sibiu, cari erau în relații cu comerțul Vienei și al Hansei. Strațimir concede un privilegiu de comerț negustorilor din Brașov, îngăduindu-le să vie și să târguiască liberi la Vidin. Acest comerț, care se făcea în transit prin Țara Românească, are o mare importanță, el înseamnă deschiderea unei artere comerciale între Adriatica și Transilvania.

Îmbogățirea Vidinului de pe urma acestui comerț este vădită, Strațimir începe să bată monedă proprie de argint și un mare număr din aceste monete vidinene s'a găsit în Țara Românească și în Transilvania. Legăturile de familie între dinastia

dela Argeș și cea vidineană fură atunci confirmate printr'o a doua căsătorie: Strațimir luă de soție pe Ana, fiica lui Nicolae Alexandru, domnul Țării Românești (1352—1364). Numele ei este trecut pe Sbornicul (culegere de scrieri) în limba slavonă, scris la Vidin, la 1360, aflător azi la Gand în Belgia. Regiunea Craina, la Apus de Timoc, ținea pe atunci de statul lui Strațimir și acolo a înființat Sfântul Nicodim, întemeietorul vieții monastice în România, două biserici.

Când regele Ungariei Ludovic cel Mare pornește cu război împotriva Vidinului, Strațimir cere ajutor dela cumnatul său Țara Românească, Vladislav, fiul lui Nicolae Alexandru (1364—c. 1377). Strațimir este luat prizonier de către regele Ungariei iar statul său este anexat la Ungaria sub numele de « banatul Bulgariei ». Dar atunci intervine Vladislav, care trece Dunărea cu ostașii lui, ocupă Vidinul și alungă pe Unguri din Bulgaria. În cele din urmă se ajunge la o înțelegere: regele Ungariei liberează pe Strațimir pe temeiul garanției scrise a lui Vladislav și el își recapătă domnia la Vidin. Această luptă comună bulgaro-română împotriva Ungurilor este a treia împrejurare, la scurt interval, în care aflăm pe Români aliați cu Bulgarii: prima oară împotriva Grecilor, a doua împotriva Sârbilor, a treia împotriva Ungurilor.

Între timp însă murise la Târnovo țarul Ivan Alexandru care repudiasse pe prima lui soție, Theodora româncea și luase de soție pe o evreică botezată, din care căsătorie se născuse Șişman. Între cei doi frați vitregi, cel dela Vidin și cel dela Târnovo se naște atunci o mare dușmănie, fiecare având pretenția asupra întregului teritoriu al Bulgariei.

De sigur că simpatia și ajutorul domnilor dela Argeș mergea către Strațimir, cu care erau înrudiți. Din lipsă de cronici și documente contemporane, nu cunoaștem bine fazele acestei lupte, dar o povestire scurtă bulgărească spune numai atât că Dan voevodul român a fost ucis de către Șişman al Bulgariei (1386). Nu cunoaștem împrejurările luptei în care Dan, domnul Țării Românești și-a pierdut viața, dar avem dreptul să bănuim că întocmai ca înaintașul său Vladislav, venise în ajutorul Vidinului și a pierit în luptă cu țarul dela Târnovo. Acest episod a fost însă luat ca subiect pentru vechile balade bulgărești, în care se povestește cum domnul Țării Românești a fost poftit la un botez de către Șişman la Târnovo și cum la un ospăț țarul a vrut să omoare pe domnul român, care însă izbuteste să scape. Mai mulți dintre domnii români dela sfârșitul veacului al XIV-lea: Radu, Dan, Mircea sunt pomeniți, cu faptele lor eroice în baladele bulgărești, care sunt astfel un ecou al legăturilor politice dintre țaratul bulgar și domnia Țării Românești de pe atunci.

În epoca lui Ivan Alexandru, a lui Strațimir și a lui Șişman, domnea în Dobrogea un dinast separat Dobrotici (numit și Dobrotiță). Era fiul unui șef local dela Cavarna, Balica, care ca și biserica și comerțul dobrogean din acea vreme era în strânse legături pe căile maritime cu imperiul dela Constantinopol. Nu se știe când și în ce împrejurări aceste regiuni s'au despărțit de cel de al doilea imperiu bulgar. Dobrotici a fost trimis de tatăl său cu un număr de ostași la curtea bizantină, unde s'a distins în diferite lupte, și a luat în căsătorie pe fiica unui înalt demnitar bizantin. După moartea tatălui său, Dobrotici se întoarce la Ca-

varna și își întinde stăpânirea asupra întregii Dobrogii precum și asupra Varnei, dar nu și a Silistrei, care se afla în stăpânirea lui Șişman. Dobrotici avu legături întinse cu Bizanțul, fiica lui se căsătorii cu Mihail Paleolog, fiul împăratului bizantin și astfel înrudindu-se cu familia imperială, căpătă și șeful statului dobrogean titlul de despot. El avu un lung război cu Genova, căci corăbiile republicii italiene, care veneau după mărfuri în Marea Neagră, avuseseră greutate de întâmpinat în comerțul lor în porturile dobrogene. Probabil că atunci au pus mâna Genovezii pe Chilia (Lycostomo), pe brațul dunărean cu același nume, care mai înainte fusese al lui Dobrotici. Chilia deveni o colonie genoveză.

După moartea lui Dobrotici (1385) urmează la tron fiul său Ivanco, de la care avem o serie de monete cu inscripție în grecește, în care se intitulează despot, întocmai ca tatăl său. Monetele acestea s'au găsit în tezaure din Țara Românească, dovadă legăturile lor comerciale. Ivanco face pace cu Genova și în tratatul de pace din 1387 se arată că Genovezii vor putea face comerț liber în Dobrogea și vor putea transporta între altele și sare în Italia, sare care se aducea în transit din ocnele din Țara Românească. Un an mai târziu (1388) Ivanco murise și Dobrogea trece în stăpânirea lui Mircea, domnul Țării Românești, în împrejurări despre cari va fi vorba în capitolul următor.

Totuși se constată că imediat după expediția trimisă de sultanul Murad în Bulgaria, adică începând cu anul 1388, Mircea se intitulează despot al țării lui Dobrotici și stăpânitor al Silistrei, iar în actele sale interne el poruncește funcționarilor locali din Silistra în privința impozitelor. Deși

împrejurările de atunci nu sunt bine cunoscute, credem că Mircea a intervenit împotriva Turcilor, văzând că primejdia se apropie de Dunăre. După oarecari lupte schimbătoare, după plecarea Turcilor, a pus mâna pe Dobrogea și pe Silistra. Rezultă că Mircea a cucerit Dobrogea dela Turci și a intervenit împotriva păgânilor, atunci când aceștia au atacat pentru prima oară Bulgaria. În anul următor Turcii se îndreptară împotriva Sârbilor, lovind pe cneazul Lazăr în vestita luptă dela Cossovo, unde sultanul Murad își pierdu viața, dar în același timp a pierit și libertatea Sârbilor.

După unele cronicile turcești, și la Cossovo au luptat contingente românești în rândurile creștinilor, dar aceste știri sunt controversate și nu este sigur că Mircea și-a trimis și de astă dată oștile împotriva păgânilor.

După moartea sultanului Murad, tronul împărăției otomane fusese ocupat de fiul său Baiazid, poreclit Fulgerul. În 1393 acesta întreprinse o nouă expediție împotriva Bulgariei și după un asediu greu al cetății dela Târnovo, izbuti să cucerească întreaga țară, iar patriarhul Evtimie a fost dus în robie. Nu știm dacă și de data aceasta a intervenit Mircea în ajutorul creștinilor, dar faptul este foarte probabil, căci numai așa se explică de ce imediat în anul următor Baiazid porni o expediție de răzbunare împotriva domnului Țării Românești. E probabil că sultanul voia să pedepsească pe domnul român pentru că a dat ajutor Bulgarilor. În lupta dela Rovine (1394), în care sultanul Baiazid s'a ciocnit cu oștile lui Mircea, de partea Turcilor se aflau numeroase contingente sârbești, conduse de însuși Ștefan, fiul cneazului Lazăr. Alături de acesta se aflau și principii macedoneni Constantin

dela Velbujd (Kustendil) și Marcu, fiul lui Vucașin. Iar Marcu a spus lui Constantin înainte de luptă: « Ași dori să învingă creștinii și eu să cad cel dintâi în luptă ». În adevăr, amândoi principii macedoneni au căzut în această luptă, care a fost o izbândă parțială pentru domnul Țării Românești. Dar puterile turcești nu se istoviseră și Mircea a fost silit să se retragă și în cele din urmă să se adăpostească în Transilvania. Cu ajutor dela voevodul Transilvaniei, Știbor, care comanda o oaste în mare parte formată din Români Transilvăneni, Mircea recapătă domnia și alungă pe uzurpatorul Vlad Vodă, lăsat în scaunul dela Argeș de către sultanul Baiazid. El poate astfel să participe la vestita luptă cruciată de pe pământul bulgar dela Nicopole.

În 1396 se strânseseră cavaleri francezi și burgunzi, germani și italieni sub comanda lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei. La această cruciată a participat și Mircea cu oștile lui, precum și Strațimir dela Vidin, singurul stăpânitor bulgar care mai rămăsese independent. Așa dar din nou au luptat alături împotriva păgânilor României și Bulgarii. Se știe cum cavalerii apuseni, disprețuind sfatul lui Mircea de a fi lăsat el să înceapă lupta cu păgânii, au intrat în mijlocul dușmanilor și au fost măcelăriți, aducând astfel completa înfrângere a creștinilor. Înfrângerea dela Nicopole a avut ca urmare căderea Vidinului, căci Baiazid s'a grăbit să supuiască și această cetate, unde mai rămăsese libertatea bulgară. Strațimir, ruda domnului român, a fost prins și trimis în exil la Brussa în Asia Mică. Moaștele Sf. Filofteia aduse odinioară de împăratul Caloian la Târnovo, ca să fie ocrotitoare a Bulgariei, fuseseră scăpate din această cetate la Vi-

din. După căderea Vidinului, ele au fost duse tot în țară creștină, aduse de Mircea în capitala sa dela Argeș, unde se află până în ziua de azi. Astfel sfânta protectoare a Bulgariei a devenit protectoarea Țării Românești.

În împrejurările tragice dela Rovine și Nicopole Mircea pierduse Silistra și Dobrogea, care fuseseră cucărite de Turci. Dar împrejurări favorabile pentru creștini se iviră iarăși în curând. Sultanul Baiazid a fost învins în Asia de către împăratul Mongolilor Timur Lenk (Tamerlan) în lupta dela Ankara (1402). Sultanul căzu prins în mâinile dușmanilor și muri în captivitate după scurt timp. Atunci începură luptele interne pentru tron între fiii lui Baiazid și de aceste lupte se folosiră creștinii, ca să smulgă Imperiului Otoman din cuceririle sale. Bizantinii reluară Salonicul, Sârbii se făcură din nou independenți, Mircea din Țara Românească reia Silistra și Dobrogea dela Turci și odată cu aceasta, la 1404, și cetatea genoveză a Chilieii dela gurile Dunării. În Bulgaria se produce o mișcare de răscoală sub conducerea fiilor lui Șişman și ai lui Strațimir, care se întorc în țară, dar ea nu izbutește, căci este înăbușită de oștile sultanului Soliman. Mircea caută atunci să alimenteze dezordinele interne din Imperiul Otoman, el sprijină pe fratele mai mic al sultanului Soliman, Musa, ca să alunge din scaun pe fratele său (1410), apoi, după înfrângerea acestuia de către fratele ce rămăsese în Asia, Mahomet, domnul Țării Românești ridică un nou pretendent, Mustafa, care luptă în Bulgaria și în Macedonia ajutat de oști românești.

După ce Mustafa fu învins, Mircea acordă protecția lui «profetului», agitatorului religios Bedr-Ed Din, care se refugiază în «Marea de arbori»,

Deli Orman, din Dobrogea sudică și de acolo pornește o răscoală religioasă musulmană în Bulgaria. Dar și Bedr-Ed Din este prins de oamenii sultanului Mahomed și apoi ucis. Sultanul pornește o expediție de răzbunare împotriva lui Mircea (1417), intră în Dobrogea și cuprinde după lupte grele cetățile dela Ieni Sala și Isaccea, stăpânind astfel întreaga țară până la gurile Dunării. În Nordul Dunării Turcii izbutesc să ocupe cetatea Giurgiului, formând astfel un cap de pod pe malul stâng al fluviului. De atunci Țara Românească n'a mai putut continua lupta și a fost silită să plătească tribut Turcilor.

Lupta împotriva păgânilor a continuat însă și în deceniile următoare și comandantul apărării creștine împotriva păgânilor în Sud Estul Europei a fost iarăși un român, Ioan Huniade, din Hunedoara, român din Transilvania, care a ajuns voevod al Transilvaniei, apoi câțva timp chiar «gubernator», adică regent al Ungariei. În două mari expediții, Ioan Huniade străbătu Bulgaria cu oștile lui, la care se alipiseră și acele ale domnului de atunci al Țării Românești, Vlad Dracul, fiul lui Mircea. După expediția cea lungă din 1443, urmă cruciata din anul următor, care duse oștile creștine până la Varna. Dar acolo oștile liberatoare fură învinse de Turci și regele Vladislav Iagello al Poloniei și Ungariei își găsi moartea pe câmpul de luptă. Incercarea de a libera Bulgaria de sub păgâni și de a o reda lumii politice creștine, încercare în care Românii jucaseră un rol de frunte, nu izbutise.

Mihai Vodă Craiul Răsăritului. Țările române rămăseseră autonome cu domnia românească, cu

tot tributul ce erau datorare să plătească sultanului. De aceea creștinii din Sudul Dunării, a căror țară făcea parte integrantă din Imperiul Otoman, priveau cu nădejde spre aceste țări creștine libere, de unde veneau ajutoare în bani și în daruri pentru bisericele și mănăstirile ortodoxe și adesea câte o răscoală mare care dădea speranță de liberare de sub jugul păgân. Numeroși țărani din Bulgaria precum și preoți și călugări cu manuscrise slavone trecuseră Dunărea în Țara Românească și în Moldova. Astfel un scriitor burgund, care a călătorit cu o oaste de cavaleri pe Dunăre în 1445, spune că domnul țării, Vlad Dracul, primise soli de la mai multe sate bulgărești, care cereau permisiunea să treacă în Nordul Dunării, ne mai putând suferi tirania Turcilor. Domnul român primi cu bucurie spunând că Bulgarii sunt un neam viteaz, care i-ar putea ajuta în războaiele sale și atunci trecură peste Dunăre 12.000 de Bulgari, cu toată familia, cu căruțe încărcate cu avutul lor și urmați de numeroase vite. Au fost cu toții colonizați în satele românești din apropiere de Dunăre, ba chiar întemeiară câteva sate noi.

Războiul cu păgânii. La sfârșitul veacului al XIV-lea statele creștine din Peninsula Balcanică se aflau într'o situație prosperă: populația în aceste părți se îndesise, în Serbia și Bulgaria se începea lucrarea minelor, legăturile comerciale cu Occidentul erau foarte strânse, Bulgaria încheiase tratate de comerț cu Veneția, cu Ragusa, cu Brașovul.

În Serbia legiuirile lui Ștefan Dușan arătau un stadiu înaintat de organizare internă. De asemenea în aceiași epocă, la Nordul Dunării, cele două principate române, Țara Românească și Moldova,

întemeiate de mai puțin de un veac, se consolidaseră intern și se îmbogățiseră prin marele comerț cu Genovezii așezați la Chilia și Cetatea Albă, cu Sașii din Transilvania și cu Lembergul în Polonia. Dar această stare promițătoare, la care se adăugau și relațiile de prietenie între diferitele dinastii ortodoxe prin încheieri de căsătorii, fu brusc întreruptă prin năvălirea Turcilor în Europa, care avu de urmare ruperea legăturilor cu Apusul și robia popoarelor dela Sud de Dunăre.

Neamurile de agricultori din Sud-Estul Europei nu au putut rezista până în cele din urmă Turcilor, neam de călăreți războinici asiatici, dar au arătat în apărarea ogoarelor lor un eroism și o dârzenie minunată și precum se știe, Românii măcar, mai depărtați geograficește, au izbutit să-și păstreze autonomia politică sub domnii lor naționali. Prima mare ciocnire a Slavilor Balcanici cu Turcii a fost la Cermen, pe râul Marița, în 1371. În această luptă Vucașin « țarul », care pusese stăpânire pe posesiunile sudice de limbă bulgară ale fostului imperiu al lui Ștefan Dușan, a fost învins de păgâni și ucis în luptă. Fiul său Marcu și alți principii din Macedonia fură lăsați de Turci în stăpânirile lor, dar ca vasali ai Semilunei, care puneă astfel piciorul în partea centrală a Peninsulei. În lupta dela Cermen sunt pomenite de cronicile vremii și contingente românești, trimise în ajutor de domnul de pe atunci al Țării Românești, Vladislav. Acest ajutor armat este simbolic, el reprezintă lupta comună și solidaritatea Românilor cu popoarele balcanice în fața primejdiei asiatice.

După lupta dela Cermen, Turcii înaintează încetul cu încetul. La 1382 pun stăpânire pe Sofia, alte cete turcești se instalează la Niș. Marele cneaz al

Serbiei, Lazăr, era socrul lui Șişman dela Târnovo și prin această alianță de familie ei caută să strângă rândurile în fața primejdiei. În adevăr, la Plocnik (1387), trupele bulgare și sârbești unite înving pe Turci. Dar această victorie așa de promițătoare, nu avu urmări, căci Turcii se îndreptară cu toate puterile lor împotriva Bulgarilor. Sultanul Murad porunci lui Șişman dela Târnovo și lui Ivenco din Dobrogea să se prezinte în fața lui, ca să-i jure credință. Deoarece cei doi principii nu se supuseră acestei porunci, sultanul trimise împotriva lor oastea sa sub conducerea marelui vizir Ali Pașa (1388). Șişman, în fața forțelor superioare ale dușmanului, se retrase la Șiștov pe Dunăre, iar Ivenco izbuti să apere Varna împotriva năvălitorilor. Dar de atunci numele lui Ivenco, stăpânitorul Dobrogei, dispăre din istorie și credem că va fi pierit în luptă cu păgânii. Șişman este silit să încheie pace, recunoscând suveranitatea sultanului, ca să-și poată păstra țara intactă. În acest război al păgânilor în Bulgaria, se constată iarăși intervenția Românilor. În Țara Românească domnea atunci mare voevod Mircea, stăpânitor viteaz și om politic iscusit. Cronicele turcești care descriu expediția turcească în Bulgaria, afirmă că trupele românești trecuseră Dunărea și ocupaseră Dobrogea, dar că Turcii i-au alungat de acolo, punând stăpânire pe cetăți.

Legăturile politice din veacul al XIV-lea între Bulgaria și Țara Românească au avut urmări și în domeniul organizării statului precum și în cel cultural. Statul românesc fiind de curând întemeiat a luat exemplul din organizarea de stat a vecinului său de peste Dunăre, cu atât mai mult că ambele state erau ortodoxe și cu limbă religioasă și oficială

slavo-bulgară. Astfel titlul domnului Țării Românești a fost imitat după acela al țarului bulgar; nu numai formulele, de origine bizantină: «întru Hristos binecredincios și binecinstitor autocrat», dar chiar numele de Ioan (prescurtat Io) pe care și-l adăuga fiecare țar bulgar din acea epocă la numele său propriu (Ioan Alexandru, Ioan Strațimir, Ioan Șişman, etc.), ca o dovadă de descendență din Ioan Asen II, a fost adăugat și la titulatura domnilor români ca un împrumut de cancelarie. Principalii demnitari ai curții domnești dela Argeș purtau aceleași titluri ca ale demnitarilor dela Târnova și aveau aceleași atribuții: logofăt, stolnic, stratornic, comis, vestiar.

Funcționarii locali trimiși pentru dări și prestații dela curte în sate și orașe erau tot «boeri și rabotnici, trimiși după dări și milostenii», iar titlurile și felul diferitelor dări și prestații ridicate de stăpânitor în Țara Românească și în Bulgaria erau aceleași (lucrul la cetate, vama de oi, de porci, de grâne, de vin, dijme).

Dacă în privința arhitecturii religioase în Țara Românească influența sârbească este precumpănitoare și de asemenea în domeniul picturii murale în biserici, probabil din pricina aducerii meșterilor sârbi în țară, în domeniul țesăturilor eclesiastice, școala românească din secolul al XIV-lea și al XV-lea arată vădite influențe bulgare în începuturile ei. De asemenea se constată legături româno-bulgare în această epocă și în privința bisericească și a literaturii bisericești. Numeroase manuscrise de scrieri bisericești în slavonește scrise în Bulgaria au fost aduse sau copiate în mănăstirile din Țara Românească și chiar din Moldova. Școala literară bisericească a patriarhului bulgar

Evtimie dela Târnovo, avu atunci influență și la Români, scrierile lui s'au găsit mai ales în mănăstirile românești. Evtimie el însuși era în corespondență pentru chestiuni canonice și de educație religioasă cu mitropolitul Antim dela Argeș și cu Nicodim, starețul dela mănăstirea Tismana din Oltenia. Elevul lui Evtimie, Grigore Țamblac, a stat la Suceava, capitala Moldovei, ținând acolo o serie de predici în slavonește și scriind vieața Sfântului Ioan cel Nou, patronul Moldovei.

Țările române nu se puteau gândi acum la liberarea creștinilor din Balcani, căci erau nevoite să se apere ele înșile de agresiunile turcești. Numai Vlad Țepeș (1456—1462) întreprinse câteva incursiuni armate în Bulgaria, la Rusciuc, Nicopole și aiurea, cu scopul de a strica pregătirile de imbarcare ale oștilor turcești pe Dunăre, dar și el în cele din urmă fu învins de sultanul Mahomed II. În schimb, opera de asistență a bisericii ortodoxe prin bogățiile domnilor români a continuat și s'a accentuat tot mai mult, pe măsură ce biserica pravoslavnică din părțile supuse Turcilor sărăcea, nemai având sprijin dela principii și boierii locali. Este o mare mândrie a domnilor români și o operă care va rămâne ca un merit istoric, salvarea bisericii ortodoxe și deci și a culturii creștine din Sudul Dunării prin sprijinul lor. Patriarhia dela Constantinopol, mănăstirile dela Muntele Athos, cele din Epir, Tesalia, chiar dela Ierusalim și Alexandria fură ajutate cu bani, reparate, înzestrate cu odoare și cărți. În special Neagoe Basarab (1512—1521), care era căsătorit cu o principesă sârbă, donează averi întregi pentru biserica ortodoxă din Peninsula Balcanică. În pomelnicul de pe așa numitul «sinodic al țarului Boril» dela Târnovo sunt tre-

cute și numele domnilor Moldovei dela începutul veacului al XVI-lea ceea ce dovedește că domnii români au ajutat cu banii și biserica din fosta capitală a Bulgariei.

Mai multe vieți ale sfinților bulgari din veacul al XVI-lea ne dau relații prețioase despre legăturile bisericești și de altă natură ce existau între Bulgari și Români în această epocă. « Vieța Sfântului Gheorghe cel Nou » dela Sofia scrisă de preotul Peia din Sofia descrie călătoria unui prieten al său, preotul Ștefan din Pencovița în Țara Românească, la curtea domnitorului Radu cel Mare (1495—1508). El cunoaște acolo pe patriarhul Nifon al Constantinopolului, care reformase biserica munteană și pe mitropolitul Maxim, care era fostul despot Gheorghe Brancovici, ce trecuse cu moaștele părinților săi în Valahia. Preotul bulgar constată marea evlavie ortodoxă a Românilor și cum toți preoții și ierarhii bisericești slavi și greci se bucură de mare cinste în această țară.

O a doua vieță de sfânt bulgar din același secol este aceea a Sfântului Nicolae cel Nou din Sofia. Acest sfânt de origine bulgar, se ocupa cu umila meserie a cismăriei și trece Dunărea în Țara Românească, cu scopul de a o exercita acolo. Dar veniturile meseriei lui se dovedesc a fi slabe, iar domnul de atunci al țării era un om foarte rău, Mircea Ciobanul (1545—1554), și având nevoie de ostași, silește pe sfântul bulgar să intre în armata lui și să se facă fără voie soldat. Cu acest prilej autorul vieții sfântului dă o descriere a domniei lui Mircea Ciobanul, arată cum bisericile din țară erau prădate de domn, care nu ținea seama nici de donațiile făcute de predecesorii lui mănăstirilor dela Muntele Athos, Mircea Ciobanul se întemeia pe

sprijinul marelui vizir Ibraim și alungase din scaun pe Radu Vodă Paisie, care fu silit să se adăpostească la Nicopole, unde se ascundea la niște prieteni ce-i avea acolo. Atunci boierii munteni fugiră în Transilvania, dar fiul lui Radu Paisie, Pătrașcu cel Bun, care întâlnise pe noul vizir la asediul Timișoarei, obține în sfârșit domnia și alungă pe tiranul Mircea, liberând totdeodată de griji și pe sfântul bulgar. Aceste povestiri arată că pe lângă legăturile bisericești existau și legături economice între Bulgari și Români (meseriași bulgari cari treceau să-și exercite meseria în Țara Românească, ostași bulgari în armata română, prieteni ai domnului muntean între târgoveții dela Nicopole).

Dar la sfârșitul veacului se produce o nouă încercare de răscoală mare creștină împotriva Turcilor, în care rolul principal îl are marele erou român Mihai Viteazul (1593—1601). Mihai Viteazul, un simbol al unității naționale, a reunit cel dintâi sub sceptrul său Țara Românească, Moldova cu Basarabia și Bucovina și Transilvania. Dar înainte de a îndeplini această operă de unificare, el a început printr-o mare răscoală împotriva Turcilor. Principele Ardealului Sigismund Bathory, al Moldovei Aron Vodă și Mihai Viteazul se aliașeseră între ei la îndemnul papii și al împăratului Rudolf II și proclamaseră neatârhnarea lor de sub suzeranitatea turcească. Mihai trecuse cu oștile lui în Bulgaria și prădase pe Turcii din orașele de pe malul Dunării. Creștinii din Peninsula Balcanică erau vestiți și ei că se apropie ceasul liberării și că trebuie să ia armele împotriva păgânilor.

Clerul grecesc și nobilimea din Constantinopol începuseră o propagandă în acest sens, un mitro-

polit grec sosise la curtea împăratului, nobilul Cantacuzino descendent din împărații Bizanțului dăduse semnalul răscoalei. Răscoale țărănești începuseră împotriva Turcilor în Peloponez și în Banat. În Bulgaria Pavel Giorgic, care avea casă de negoț la Provadia, chemă în ajutor pe Mihai Viteazul, la Târnovo se afla mitropolitul Dionisie Rally, care descindea din Paleologi și el se făcu imediat ecoul speranțelor de liberare. El intră în corespondență secretă cu Mihai Viteazul și-l îndeamnă să vie în Bulgaria cu oștile lui, căci va găsi îndată oameni viteji dintre Bulgari, care se vor alătura armatelor liberatoare și vor merge cu dânsul până la Constantinopol. Dionisie Rally visa o mare răscoală generală ortodoxă sub conducerea lui Mihai Viteazul, care să restabilească în favoarea acestuia Imperiul de Răsărit. În adevăr, Mihai trecu în Bulgaria, ocupă Rusciucul și Nicopole și numeroși Bulgari se înrolară cu entuziasm sub steagurile lui. La Nicopole Tudor Balina adună arme și ostași în păduri pentru creștini. Tot atunci din îndemnul mitropolitului dela Târnovo și agenților împăratului creștin, care se aflau între negustorii raguzani ce străbăteau țara se iscă o mare răscoală bulgărească la Târnovo și mai ales în munții Balcani (1595). Atunci se ivi și un pretendent la tronul bulgar, cu numele Șişman, care spunea că este urmașul ultimului țar al Bulgariei. Dar Turcii luară numai decât ofensiva; marele vizir Sinan Pașa porni cu oaste mare împotriva Țării Românești. Însă după luptele dela Călugăreni și după ajutorul primit dela principele Ardealului, Sinan Pașa fu alungat din Țara Românească și expediția lui se termină printr'un dezastru. Atunci în anii următori Mihai trece din nou în Bulgaria,

ocupă chiar Vidinul, sub zidurile căruia este rănit într'o luptă. Faima sa crește în toată Peninsula Balcanică, creștinii care-l așteptau ca pe un liberator îl poreclesc «craiul dela Răsărit», poeziile populare îl cântă ca pe un erou din povești. Numeroase balade grecești și scrieri în versuri datorite clericilor culți îi preamăresc faptele vitejești. De asemenea și în poezia populară bulgară sunt până astăzi recitate în popor unele balade care au ca subiect persoana lui Mihai, dar ceea ce e curios, aceste balade nu cântă atât vitejiile domnului muntean, cât mai ales evocă viața lui de familie transformată în chip legendar. Fapt este că Mihai Viteazul, speranța creștinilor ortodoxi, a devenit popular întocmai ca figurile din vremea luptei comune dela sfârșitul veacului al XIV-lea: Mircea, Radu, Dan.

Dar marile planuri pe care le nutrea Mihai pentru liberarea creștinilor nu avură niciun rezultat; prin schimbarea domnilor din Moldova și Transilvania, care părăsiră lupta împotriva Turcilor, el se văzu silit să-și îndrepte puterile spre Nord, fiind încurcat apoi în lupte cu Polonia, cu nobilimea ungurească și în cele din urmă cu oștile imperiale austriace. Aceste lupte aduseră unitatea, de scurtă durată, a pământului românesc, dar planurile de cruciată împotriva păgânilor au trebuit să fie părăsite. Turcii izbutiră între timp să înăbușe în sânge marea răscoală din Bulgaria și Dionisie Rally, amenințat cu răzbunarea păgânilor, fu silit să fugă peste Dunăre și-și caută adăpost la curtea lui Mihai Viteazul. Domnul român îl primi cu mare cinste și-l luă cu dânsul în expediția sa din Moldova, punându-l în fruntea sinodului din Iași, care trebuia să reorganizeze biserica moldovenească.

Dar Dionisie Rally nu era mulțumit cu aceste onoruri, ci îndemna mereu pe Mihai Viteazul să renunțe la cuceririle sale din Moldova și Transilvania și să se consacre numai luptei de eliberare a creștinilor din Sudul Dunării. Mihai la rândul său socotea că această luptă este numai amânată și credea că va veni o zi când o va putea relua. Dar soarta a hotărât altfel. Mihai Viteazul a fost asasinat la Turda în 1601 și cu el a pierit nu numai prima unitate a Românilor, dar și lupta de liberare a creștinilor, pe care nu a mai fost nimeni în stare să o reia multă vreme după dânsul. Mihai Viteazul în istoria relațiilor româno-bulgare este un alt exemplu, pe lângă cele aduse mai sus, a luptei comune pe care au dus-o atât de des cele două popoare vecine de pe malurile Dunării de Jos.

După moartea lui Mihai, oștenii bulgari din satele militare organizate de Turci pentru apărarea acestei regiuni, învățaseră drumul Țării Românești și în veacul al XVII-lea o mare parte din oastea cu arme de foc a domnilor munteni și moldoveni era compusă din așa numiții seimeni, Sârbi și Bulgari, foști locuitori ai satelor militare din Sudul Dunării. Aceste oști luptară adesea împotriva Cazacilor, în Ardeal și în alte locuri în slujba domnilor români, având cartierele lor la Târgoviște și Iași, încuscrindu-se cu familiile românești de acolo.

Biserici, boieri și negustori pe cele două părți ale Dunării. În Bulgaria se află mai multe biserici clădite, reparate sau înzestrate de domnii și de boierii români, mai ales din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea. Aceste ajutoare date de domnii mai bogați dela Nordul Dunării creștinilor supuși Turcilor sunt nu numai o dovadă de solidaritate orto-

doxă între popoarele de pe ambele părți ale Dunării, dar și o urmare a legăturilor comerciale. Negustorii din România veneau în anume târguri bulgare și vedeau nevoile creștinilor de acolo sau invers negustori bulgari se iveau peste Dunăre și făceau cunoscute lipsurile din târgurile lor. De aceea numai anume târguri comerciale se bucurau de munificența domnilor români.

Astfel este în primul rând Vidinul, la vadul Dunării, vechiul loc de legătură comercială din vremea țarului Strațimir. La Vidin există două biserici clădite de ctitorii români. Una este biserica Sf. Paraschiva (Petca), biserică azi părăsită, în incinta spitalului. Inscripția în slavonește sună astfel: « Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, acest dumnezeesc hram a preacuvioasei Paraschiva l-a ridicat Ioan Matei Basarab Voevod, în anul 7160 (1652) ». Matei Basarab domnul Țării Românești (1632—1654) este zugrăvit pe fresca păstrată și acum în această biserică, în haine domnești, cu coroană pe cap. Se știe că acest domn bogat și viteaz a fost un mare protector al ortodoxiei, întemeietorul tipografiei bisericești în limba română. A doua biserică din Vidin, care este o ctitorie românească, este biserica Sf. Pantelimon, care este încă în funcțiune. Și aci avem o inscripție slavonă: « Cu voia Tatălui și ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, acest sfânt și dumnezeesc hram al sfântului și slăvitului între mucenici Pantelimon s'a ridicat în anul 7141 (1633) și a fost zugrăvit în anul 7154 (1646) sub preasfințitul mitropolit Ștefan ». Mitropolitul Ștefan dela Târgoviște era la acea dată sfetnicul bisericesc al aceluiași Matei Basarab, ctitorul dela Sf. Paraschiva. La Șiștov, biserica Petru

și Pavel este de asemenea ctitoria lui Matei Basarab, care este zugrăvit pe peretele ei.

Un alt centru comercial bulgar în legătură cu Românii era Varna, de unde porneau corăbiile încărcate cu grâu pe Marea Neagră. La Varna se află două fântâni ridicate de domnii Moldovei, pentru îndeplinirea nevoilor populației creștine din acest oraș.

Inscripția uneia din ele arată că a fost ridicată de domnul Moldovei Vasile Lupu, contemporanul și rivalul lui Matei Basarab, la anul 1646. A doua fântână este tocmai din veacul al XIX-lea, ridicată tot de un domn al Moldovei, Grigore Ghica la 1849.

Și mănăstirile bulgărești se bucurau de dărnicia domnilor români, ceea ce arată și circulația călugărilor între mănăstirile din ambele țări. Astfel la mănăstirea Sfintei Treimi (Troița) din munții de lângă Târnova, numită și mănăstirea Șișman, după numele țarului întemeietor, s'au făcut danii românești încă dela începutul veacului al XVII-lea. Primul domn românesc ctitor al acestei mănăstiri a fost Radu Mihnea (1611—1616), apoi Șerban Cantacuzino (1678—1688), Ștefan Cantacuzino (1714—1716) și Alexandru Ghica la 1768. Privilegiile (hrisoavele) celor doi din urmă în limba română, s'au păstrat și arată că domnii români au înzestrat « mănăstirea ce iaste făcută de răposatul Șișman craiul, mănăstire care iaste peste Dunăre în Munții Târnovului », cu 6000 de lei anual din visteria domnească dela București, cu condiția ca starețul și călugării din mănăstire să se roage pentru sufletul ctitorilor români. Și boierii munteni urmară exemplul domnilor țării: la Muzeul de Arheologie din Sofia se păstrează o nebederniță brodată pe fond roșu, cu inscripția: « Jupan Hriza

vel ban și jupanița lui Gherghina, anul 7144 (1636)». Hriza era marele ban al Craiovei în vremea lui Matei Basarab, ocupând demnitatea cea mai înaltă dintre rangurile boierești muntene și nebedernița brodată probabil de soția lui era donată unei biserici bulgare. Pe de altă parte la mănăstirea Orahovița, nu departe de Sofia, se află cărți bisericești în limba slavonă, manuscrise, pe care se arată că au fost dăruite credincioșilor bulgari veniți la București, la curtea domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688—1714) și a mitropolitului său Teodosie.

Legăturile comerciale între Bulgari și Români începând din veacul al XVII-lea se fac mai ales prin negustorii din târgul Gabrovo (Chiprovăț). Acest centru bulgar era pe vremuri locuit de aderenți ai sectei bogomilice, iar mai târziu, ca urmare a propagandei catolice, locuitorii trecuseră la catolicism și grație legăturilor cu Apusul, mai ales cu Ragusa (Dubrovnic), deveniseră negustori în toată Peninsula Balcanică. La Roma se tipăriseră cărți pentru ei în limba slavonă și unul dintre părinții tipografi dela Chiprovăț se prezintă și la curtea lui Matei Basarab în Țara Românească, propunând întemeierea unei tipografii românești cu litere cirilice, dar domnul muntean preferă să încredințeze această sarcină tipografilor ruteni veniți dela Kiev. Primul privilegiu de negoț sau tratat comercial, dat de domnii români negustorilor bulgari catolici dela Chiprovăț este din anul 1654, dat de Constantin Basarab. Privilegiul domnesc arată că negustorii bulgari au venit la București la marele divan (consiliu domnesc) și au făcut tocmeală ca la vremea când țara plătește Turcilor haraciul (tributul), ei să dea o sumă colectivă, o singură

dată pe an, 130 de galbeni, în schimb au dreptul să umble liberi în țară la bâlciuri și la « bazare », fiind scutiți de celelalte dări și prestații plătite de obicei de ceilalți negustori, ca: ceara împărătească, miere, cai de poștă, etc. Dar câțiva ani mai târziu, Radu Leon Vodă, îndemnat de negustorii greci, care făceau concurență Bulgarilor, strică și anulează privilegiul Gabrovenilor. Aceștia se plâng împăratului turcesc și în cele din urmă noul domn al Țării Românești, Antonie, primește la Curte pe Iacov, căpitanul de Chiprovinciani (se vede că negustorii bulgari din Țara Românească erau organizați într'o comunitate condusă de un căpitan) și înnoiește privilegiul cel vechi (1669) Dar pe semne din cauza creșterii volumului afacerilor negustorilor gabroveni în țară, Constantin Brâncoveanu la 1691 mărește contribuția anuală a comunității negustorilor bulgari la 400 de ducăți de aur. Interesant este faptul că în aceeași epocă negustorii bulgari din Valahia capătă un privilegiu și dela împăratul Leopold I, dovadă că treceau cu mărfurile lor și în Transilvania. După pacea dela Pojarevaț (Passarovitz), la 1718, Austria cuprinde o parte a Țării Românești, la dreapta Oltului, Oltenia, și o păstrează sub stăpânirea ei până la 1739. În acest timp negustorii gabroveni din Oltenia capătă privilegii dela autoritățile austriace, cu drept de a frecventa bâlciurile, chiar de a se așeza ca coloniști în țară, de a ridica biserici catolice proprii, precum și școli. Și azi o stradă din București, unde erau pe vremuri prăvăliile lor, se numește Gabroveni.

Altă urmare a propagandei catolice în Bulgaria, a fost și o nouă încercare de liberare de sub jugul turcesc. Petre Parcevici fusese numit mitropolit

catolic în Bulgaria cu sediul la Marciano pole (Șumla). El începe o propagandă politică pentru liberarea Bulgariei, pregătind o răscoală. Pentru aceasta face apel la domnii români de atunci, Grigore Ghica și Ștefan Petriceicu, la curtea cărora călătorește și află ascultare. La 1673 cei doi domni împreună cu Parcevici redactează o proclamație către papă și principii apuseni, cerând sprijin pentru liberarea Românilor și a Bulgarilor. Speranța lor era însă în regele Poloniei, Ioan Sobieski, cu care Parcevici luase înțelegere, dar expedițiile acestuia nu ajunseră niciodată dincolo de Dunăre, așa că și acest plan îndrăzneț nu avu urmări.

Un alt centru bulgar, de astă dată ortodox, care avu legături comerciale cu Țara Românească și în parte și cu Moldova, este Arbanasi, localitate situată nu departe de Târnovo. Această localitate se desvoltă ca un mare centru comercial abia în secolul al XVIII-lea. În această epocă negustorii venețieni, raguzani și din alte părți ale Apusului și Centrului Europei pătrund în Peninsula Balcanică, mai ales Imperiul Austriac, după cucerirea Ungariei, Transilvaniei și Banatului dela Turci, exercită o pătrundere comercială în țările române și în Peninsula Balcanică, vânzând produse manufacturate și cumpărând mai ales vite. De aceea în centrele mari păstorești, în regiuni de comunicație către văile munților din Peninsula Balcanică, se ridică centre populate și bogate, în primul rând târguri de vite. Unul din aceste târguri a fost Moscopole în Macedonia, altul Arbanasi lângă munții Balcani. Arhitectura civilă dela Arbanasi păstrată prin numeroase exemple până azi, arată numeroase cule (case în stil turcesc) decorate cu sculpturi în lemn și în ștuc, înconjurate cu grădini frumoase,

biserici bine înzestrate, toate fiind dovada unei vieți bogate de pe urma comerțului. Acolo se întâlneau la iarmaroace negustori din Grecia, Macedonia și Albania, cu cei din Țara Românească și chiar cu boierii mari proprietari din această țară, care nu disprețuiau afacerile comerciale, dar știau să ducă o viață în adevăr nobilă. De aceea boierii români își construiesc vile la Arbanasi, unde petrec adesea ori vara, profitând de aerul curat de munte, Astfel acum 70 de ani existau încă la Arbanasi vile, care purtau numele vechilor proprietari boieri români din veacul al XVIII-lea: vila lui Gheorghe Filipescu, a lui Brâncoveanu, a lui Cantacuzino, a lui Brătianu, adică cele mai mari familii boierești din Țara Românească.

Marile războaie ruso-turce din veacul al XVIII-lea avură de asemenea urmări în relațiile dintre Români și Bulgari, populația bulgară care spera că Rușii vor libera țara lor de sub stăpânirea turcească se alipise oștilor pravoslavnice și apoi de teama Turcilor se retrăgea spre Nord. Astfel se explică în mare parte colonizarea bulgară din Sudul Basarabiei, în regiunea Bolgrad, precum și în câmpia munteană, unde Bulgarii fură primiți mai ales pe moșiile mitropoliei din București și ale mănăstirilor, unde se căutau brațe de muncă. În genere se constată în acest veac o mișcare importantă de emigrare a Bulgarilor spre Nord, în special spre regiunile din Nordul Dunării. Cu acest prilej au fost aduse la București și moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov. Acest sfânt de origine bulgar, era originar dintr'un sat aproape de Dunăre, Basarabovo, lângă Rusciuc. După moartea lui, moaștele lui erau socotite făcătoare de minuni, și mulți creștini veneau în acel sat să le sărute. La

1769 când Rușii trecură Dunărea, ei ocupară și acea localitate, dar după pacea dela Kuciuk-Kainargi (1774) ei nu voră să lase moaștele sfinte în stăpânirea păgână și odată cu trecerea a numeroși Bulgari dincolo de Dunăre, moaștele fură aduse de armata rusească la București și așezate în catedrala mitropoliei din capitala Țării Românești, unde se află și azi. De atunci Sf. Dimitrie e socotit protectorul orașului București.

Ceasul liberării. Se poate vorbi pentru popoarele ortodoxe din Sud Estul Europei de un *Risorgimento* asemănător cu cel italian, care constă mai întâi dintr'o pregătire a spiritelor prin opera unor scriitori patrioți ce arată gloria trecutului și indică datoria viitorului, apoi după ce națiunea a fost pregătită sufletește, a urmat lupta cu arma în mână pentru libertatea națională și pentru unitatea neamului. Revoluția sârbească a lui Cara Gheorghe (1804), cea grecească a Eteriei (1821), revoluțiile românești dela 1821 și 1848, liberarea Bulgariei au fost toate precedate de câte o revoluție literară. Revoluția literară, care a deșteptat spiritele în Bulgaria a fost în strânse legături cu România, mai ales pentru că scriitorii bulgari au lucrat și au scris pe teritoriul ospitalier al României, care deși nu era deplin independentă, se bucura totuși de o largă autonomie, în schimbul tributului și al investiturei domnilor de către sultan.

Primul scriitor al renașterii patriotice bulgare a fost cum se știe, Paisie dela Chilandari, care, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, a scris o istorie a Bulgarilor, în care pentru prima oară răsare mândria națională bulgară. În istoria lui Paisie se vorbește pe larg despre Români, despre Mircea și de-

spre alți domnitori, Românii fiind arătați cu simpatie ca luptători comuni împreună cu Bulgarii împotriva păgânilor. Elevul și continuatorul lui Paisie, tot un cleric, Sofronie de la Vrața, a stat multă vreme în România și în interesanta lui «Auto-biografie» se găsesc foarte multe amintiri despre România și despre Români. Sofronie de la Vrața a tradus între altele din rusește «Sistema religiei mahomedane», carte apărută la Moscova în 1722 și datorită unui român, principele Dimitrie Cantemir.

Sofronie de la Vrața, pe numele său mirean, Stoico Vladislavovici, era originar din Cotel și a venit în Țara Românească la 1803, fugind din Bulgaria din cauza prădăciunilor și crimelor Turcilor lui Pazvant-Oglu de la Vidin. La București Sofronie este foarte bine primit de mitropolitul Dositei Filitti și are ocazia acum să-și tipărească operele religioase. Predicile lui, sub titlul de *Kiriacodromion*, sunt tipărite în limba populară bulgară la Râmnicul Vâlcei în 1806. Sofronie moare la București în anul 1815, și e considerat ca unul din apostolii renașterii culturale bulgare.

După pacea dela Adrianopol din 1829, Brăila, port la Dunăre, care era un cap de pod al Turcilor la stânga Dunării, a fost restituit principatului Țării Românești și în scurtă vreme a devenit principalul centru comercial al țării, din cauza comerțului de grâne și de vite ce se făcea pe Dunăre și apoi pe Marea Neagră. În legătură cu această înflorire comercială, s'au așezat la Brăila numeroși comercianți greci și bulgari. Se poate spune că Brăila a fost leagănul libertății bulgare; aci s'au născut primele planuri de libertate națională, aci s'au adunat toți cei ce se temeau de răzbunarea Turcilor din cauza dragostei lor de patrie, aci s'au

tipărit primele cărți, reviste politice și științifice, precum și primele ziare bulgare.

Curând după liberarea Brăilei, numeroși Bulgari urmaseră armatele rusești, care se retrăseseră din Bulgaria, și se așezară în acest oraș. Cu ajutorul generos al negustorilor bogați ei începură să strângă arme, să trimită agenți în Bulgaria și să pregătească o răscoală armată în patria lor. Trupele liberării trebuiau să pornească dela Brăila. Societatea Macedoneană pentru liberarea Bulgariei de sub jugul turcesc se adunase întâi la Athena, dar socotise că Țara Românească este un punct de plecare mai potrivit pentru începerea acțiunii. De aceea Gh. Rakovski, viitorul șef al mișcării bulgare, atunci în vârstă de 20 de ani, fu trimis din Grecia la Brăila, unde luă contact cu Gheorghe Makedon, comandantul cetelor ce se înarmau în ascuns în acest oraș muntean. Dar domnul de atunci al Țării Românești, Alexandru Ghica (1834—1842) nu putea îngădui această ridicare armată pe teritoriul țării sale; el simpatiza cu cauza Bulgarilor și ocrotea pe emigranții de pe teritoriul românesc, dar nu-i putea sprijini pe față ca vasal al Turcilor. Pornirea armatei răsculate dela Brăila ar fi însemnat o intervenție fățișe a Țării Românești împotriva Turcilor și la această epocă Rușii nu voiau să îngăduie o răscoală în Balcani. De aceea Alexandru Ghica hotărî să dezarmeze pe Bulgarii din Brăila. La 10 Februarie 1842, miliția românească înconjoară casa din Brăila a lui Gheorghe Makedon, dar cetele înarmate ce se pregăteau, atacă pe soldați și liberează pe șeful lor. Atunci urmează o luptă de stradă între Români și Bulgari și cei mai mulți dintre conducătorii acestora sunt arestați, afară de Makedon, care izbutește să dis-

pară. Cetele bulgare sunt dezarmate, șefii, între cari și Rakovski, sunt judecați și condamnați la moarte. Dar în realitate guvernul lui Ghica sprijinea pe Bulgari pe ascuns: nicio condamnare nu fu executată și la cererea conșulului Greciei, sub pretext că o parte din condamnați erau supuși greci, ei fură predați Greciei, unde au fost lăsați liberi. Alți șefi dispărură peste graniță cu aprobarea tacită a guvernului. Rakovski sosi cu nume schimbat tocmai la Marsilia. În acest chip revoluția bulgară nu izbuti, ea era atunci o utopie a unor tineri, ce nu dispuneau de forțe suficiente, dar lupta pentru libertate continuă pe altă cale, anume prin trezirea poporului la conștiința națională prin cultură, luptă care își are sediul central tot la Brăila și în Țara Românească. Acum încep să se tipărească în România, ziare și cărți, începând cu abecedare, cărți bisericești, lucrări istorice, în limba bulgară și sunt duse apoi pe ascuns peste Dunăre, răspândite în toate satele și orașele bulgare. Școli bulgare elementare se deschid la Brăila, la București și în alte locuri, iar școlile superioare românești erau atunci pline de tineri bulgari însetați de cultură și de patriotism, dornici să-și făurească arme spirituale, pe cari să le pue în slujba patriei lor. Cei mai însemnați pioneri ai renașterii bulgare au fost toți în România, unde au găsit adăpost și încurajare; se poate spune că această renaștere s'a format pe pământul românesc.

Cel dintâi dintre acești pioneri ai culturii bulgare, ce merită să fie pomeniți, este doctorul Petre Beron sau Berovici, originar din Cotel, care se stabilise dela 1821 la Brașov. Acolo scrie el primul abecedar bulgar, tipărit la 1824, cunoscut sub numele de « Abecedarul peștilor », din cauza ilustra-

ției de pe copertă, abecedar reeditat de autor la București în 1825. Beron urmează studii clasice la București, apoi medicina în Apus și se stabilește ca medic la Craiova, unde profesează mulți ani, devenind și moșier în România. El fundează cu ajutorul celorlalți Bulgari din țară o societate pentru înființarea școlilor bulgare.

Activitatea doctorului Beron a fost continuată apoi de scriitorul și luptătorul politic Gheorghe Rakovski. Despre rolul său din tinerețe în răscoala dela Brăila am vorbit mai sus. În timpul războiului Crimeii, Rakovski se întoarce în Țara Românească.

El era atunci interpret pe lângă armatele turcești staționate la Calafat în fața Vidinului, dar pe ascuns uneltea ridicarea Bulgarilor împotriva Turcilor cu ajutor rusesc. Infrângerea Rusiei a zădărnicit aceste planuri și Rakovski, care era bănuț, se refugiază din nou la 1856 în România, unde este silit să stea ascuns multă vreme într'un sat de lângă București. Aci se apucă să scrie principala sa operă literară în limba bulgară, poema «Călătorul în munți». După un scurt refugiu la Odessa, Rakovski vine iar în București sub domnia lui Cuza Vodă (1859—1866) și începe să publice la București un ziar săptămânal bulgar din România sub titlul «*Bădăștnost*» (Viitorul), în anul 1864, ziar care apare în limba bulgară și română. Gheorghe Rakovski moare la București la 1867.

Numărul intelectualilor bulgari, precum și al agitatorilor politici pentru libertate, care lucrară sau se refugiară pe pământ românesc în această epocă este foarte mare. Nu putem pomeni decât pe cei mai însemnați. Astfel este Ivan Bogorov,

medic și el, care se așează la București încă din 1844 și publică aci în 1851 primul manual de geografie în limba bulgară. Dobri Pop Voinikov, profesor-institutor la școala bulgară din Brăila, este unul din cei dintâi autori dramatici bulgari, scriind două piese cu subiect patriotic bulgăresc: « Stico voevodul » și « Raina domnița », care fură jucate la Brăila de elevii școalei bulgare. Succesul din Brăila încurajează pe autor care vine la București cu trupa sa la 1866 și intră în legătură cu celebrul actor și regisor român Matei Millo, care-i dă sfaturi și directive. Piesa *Raina domnița* este jucată la București în prezența principelui Carol, noul domnitor al României, care deși nu știa limba bulgară, arată foarte satisfăcut și feliicită călduros pe autor și pe actori.

După războiul Crimeii, prin pacea dela Paris (1853) partea de Sud a Basarabiei, județele Bolgrad, Cahul și Ismail fusese restituite Moldovei, care, trei ani mai târziu, se uni cu Țara Românească formând statul unitar al României. Am arătat mai sus că în urma războaielor ruso-turce din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea numeroși Bulgari se așezaseră în Basarabia de Sud, în special în jurul orașului Bolgrad.

Acești Bulgari deveneau, în urma păcii dela Paris, cetățeni ai României. Ministrul lui Cuza Vodă, Mihail Kogălniceanu, un istoric și scriitor distins, dă atunci un statut al comunității bulgare din Basarabia Sudică, recunoscându-i dreptul de a avea administrația averii proprii, compusă mai ales din bălți de pește, printr'o epitropie bulgară, care administrează și școlile, spitalele și bisericile bulgare din acea regiune. Statutul pentru organizarea autonomă a Bulgarilor din Basarabia dat

de Kogălniceanu a fost tipărit atunci în limba română și bulgară.

Lupta pe cale culturală pentru liberare urma curând să ducă la cea politică și de aceea intelectualii și luptătorii bulgari din România căutară legături cu oamenii politici români. Astfel celebrul tribun revoluționar român dela 1848, C. A. Rosetti fu câștigat pentru cauza bulgară. Rosetti împreună cu bulgarul Ivan Kassabov fundează la București *Comitetul bulgaro-român*, cu scopul de a apăra cauza comună a Bulgariei și României. Ziarul lui Rosetti *Românul* începe o campanie în favoarea Bulgarilor, În Octomvrie 1866 acest ziar publică apelul mai multor publiciști bulgari, între cari și Dobri Voinikov, de care am vorbit, pentru apariția ziarului bulgar *Dunavska Zvezda* (Steaua Dunării). Apelul se rostește astfel despre prietenia dintre Bulgari și Români: « Intemeiați pe sentimentele frumoase și patriotice ale fiilor acestor două popoare, prietene și înfrățite de veacuri în nevoile lor, nădăjduim că planul nostru, care are mai mult interes moral decât material, va găsi ecou în sufletele lor nobile, pentru realizarea unui țel comun ». Anul următor *Românul* publică un articol înflăcărat despre relațiile româno-bulgare, în care spune: « Bulgari, în ziua în care va suna clipa neatârării voastre, România va fi pentru voi o soră și o aliată și principele nostru (Carol I) tânăr și viteaz, va fi o pavăză esențială și dezinteresată a țării voastre ».

În sfârșit, trebuie pomenit și numele lui Liuben Karavelov, patriot și om politic bulgar, care ia conducerea emigrației bulgare din România, după moartea lui Rakovski.

La 1869, Karavelov înființează un ziar săptămânal bulgar la București sub titlul *Svoboda* (Libertatea), al cărui titlu îi definește programul. Guvernul turcesc intervine la București, cerând suprimarea acestui ziar bulgăresc, care predică războiul împotriva Semilunei, ceea ce guvernul român este obligat să primească. Dar foarte scurt timp după aceea, Karavelov fundează tot la București un alt ziar bulgar cu titlul *Nezavisimost* (Independența), la 1872, cu același program ca cel dintâi. Peste doi ani Karavelov publică revista de caracter cultural, *Znanie* (Știința), care urmărește ridicarea intelectuală a compatrioților săi. Karavelov avu fericirea să vadă împlinite visurile sale și muri în Bulgaria liberă la 1879.

Deși prima publicație periodică bulgară *Liuboslovie* a apărut la Smyrna în 1842, totuși se poate zice cu drept cuvânt că leagănul presei bulgare este în România. Primul calendar almanah bulgar apare la București în 1840, iar prima revistă săptămânală bulgară din România a fost *Bălgarska Pcela* (Albina Bulgărească), apărută la Brăila, la 1863. Am vorbit mai sus de publicațiile periodice bulgare din România conduse de Rakovski și de Karavelov, care au o importanță hotărâtoare pentru deșteptarea națională a Bulgarilor. Intre 1863 și 1877, data liberării Bulgariei, au apărut nu mai puțin de 51 de periodice diferite bulgare în România, ceea ce înseamnă că lupta pe calea scrisului pentru libertatea Bulgariei era concentrată în această țară. Aproape toate aceste periodice apăreau săptămânal, dar în ultimul an al acestei perioade, la 1877, când mijeau zorile libertății, s'a simțit nevoia unui organ zilnic în limba bulgară și astfel a apărut la București primul ziar bulgar

Sekidevni Novinar (Informatorul zilnic) sub conducerea lui P. Bobokov.

După detronarea principelui Cuza la 1866, Românii aleseseră ca principe (devenit mai târziu rege) pe Carol de Hohenzollern (1866—1914), care a urmărit dela începutul domniei sale să ridice prestigiul țării, desființând legăturile de vasalitate ce existau încă între România și Imperiul Otoman. Prilejul proclamării independenței României s'a ivit la 1877, când s'au liberat și Bulgarii. Încă din anul precedent s'au produs răscoale la toți creștinii ortodoxi din Peninsula Balcanică, care au avut un caracter mai sângeros în Bulgaria. Turcii au reprimat răscoala Bulgarilor cu mare cruzime și masacrele pe cari le au făcut în această țară au stârnit mare emoție în toată Europa. Răscoala din Bulgaria fusese pregătită și de astă dată, măcar în parte, în România. Aci se adunaseră cetele și comandanții lor, de aci se trimiteau arme pe ascuns peste Dunăre. Încă din 1876 Christo Botev trecu cu cetele înarmate peste Dunăre și începu lupta cu Turcii. Se știe că acest erou bulgar avu o soartă tragică, fiind ucis în cele din urmă de Turci. Guvernul otoman protestează atunci la București, împotriva înlesnirilor date pe teritoriul românesc revoluționarilor bulgari, care trec înarmați peste Dunăre. Guvernul român, care era informat de toate aceste mișcări și le ajuta pe sub mână, răspunde însă Turcilor că nu trec peste Dunăre decât țărani pașnici, care se ocupă cu grădinăria.

Atunci țarul Rusiei Alexandru II declară război sultanului, ca să libereze pe ortodoxii din Peninsula Balcanică. Pentru aceasta trebuia însă ca oștile rusești să treacă pe teritoriul României, care era un stat autonom. Prin convenția încheiată la

Livadia în Crimeia, România îngăduia oștilor rusești să traverseze pământul românesc, cu condiția ca Rusia să garanteze integritatea teritoriului românesc, ceea ce Rușii au confirmat după aceea și printr'o convenție scrisă semnată la București. În adevăr, armatele rusești trecură prin România, în Bulgaria peste Dunăre. Armata română nu intervenise deocamdată, dar forțele românești organizate în vremea domniei lui Cuza și a începutului domniei lui Carol I, fură mobilizate. Turcii considerară permisiunea dată Rușilor de a trece prin România ca o călcare a îndatoririlor de vasali ai Românilor și începură bombardarea orașelor românești dela Dunăre. Românii răspunseră prin bombardarea cetății turcești dela Vidin. Relațiile României cu Imperiul Otoman fiind rupte prin deschiderea ostilităților, parlamentul românesc proclamă independența României la 10 Mai 1877. Deocamdată Rușii refuză colaborarea armatei române la campania din Bulgaria, dar în fața întăriturilor dela Plevna, marele duce Nicolae, comandantul armatei rusești, se izbi de rezistența neașteptată a Turcilor comandați de Osman Pașa. Două atacuri rusești fuseseră respinse sângeros, așa că marele duce trimise o depeșă foarte îngrijorată principelui Carol, cerând cooperarea armatei române în Bulgaria. Armata română trecu Dunărea pe un pod de vase la Nicopole și se uni cu cea rusească în fața Plevnei. Principele Carol venise personal să comande oastea românească și fiind cel mai înalt în grad între comandanții dela Plevna, i s'a dat comanda comună asupra armatelor românești și rusești care asediau Plevna. La 30 August 1877 avu loc un nou asalt general contra Plevnei, dar și de astă dată a fost respins de Turci. Românii

însă izbutiră să cucerească cu prilejul a mari pierderi reduta dela Grivița, la N.E. de Plevna.

În localitatea Grivița în Bulgaria s'a ridicat mai târziu mauzoleul peste osemintele soldaților români căzuți acolo pentru libertatea României și a Bulgariei. Asediul Plevnei ținu până la 28 Noemvrie, când Osman Pașa încearcă o ieșire și fu prins de divizia românească a generalului Cercez. Între timp Românii luptaseră cu Turcii și în orașele de pe malul Dunării, la Rahova, apoi lângă Vidin, cetate care se predește Românilor după încheierea armistițiului. Rușii trecuseră Munții Balcani și ajunseseră cu oștile lor până în fața Constantinopolului. Atunci se încheie pacea dela San Stefano, prin care se formează o Bulgarie liberă, cu ieșire la Marea Egee și cuprinzând și Macedonia. Dar această Bulgarie Mare nu trebuia să ia ființă atunci, căci Anglia, care era favorabilă Imperiului Otoman se opuse recunoașterii păcii dela San Stefano și, urmată, de celelalte mari puteri europene, procedă la revizuirea ei prin congresul dela Berlin. Prin pacea dela Berlin (Iunie 1878) Bulgaria a fost redusă la regiunea dintre Dunăre și Munții Balcani, stat autonom, dar vasal al Porții. În privința României, Rusia deși garantase integritatea ei, anexase Basarabia de Sud, în schimb oferise Dobrogea de Nord României, provincie cucerită dela Turci de armatele rusești. Pacea dela Berlin confirmă această schimbare de granițe. România, deși nu recunoscua pierderea vechii provincii a Basarabiei, avea mare interes la stăpânirea Dobrogei de Nord, care reprezenta pentru ea ieșirea la mare, de care fusese lipsită până acum și pe de altă parte în Dobrogea se stabilise o numeroasă populație românească, din așa

numiții Mocani, păstori cu oile din Transilvania, pescari dela Dunăre și numeroase sate de țărani români, răspândite în toată provincia și pomenite de călătorii și de statisticile din veacul al XVIII-lea și dela începutul celui de al XIX-lea. În același timp însă trecea sub dominația românească și populația bulgară din Dobrogea, masată mai ales în județul Tulcea și cea turcească din județul Constanța.

Prin războiul de eliberare dela 1877—1878 Românii, luptând pe teritoriul bulgar pentru independența țării lor, luptaseră în același timp pentru desrobirea Bulgarilor, pecetluind frăția acestor două popoare creștine vecine.

Două state la Dunărea de Jos. După tratatul dela Berlin din 1878, Bulgaria liberă fu creată sub domnia principelui Alexandru de Battenberg. Statele balcanice libere nu reprezentau încă libertatea completă a națiunilor respective, deoarece numeroși connaționali mai rămâneau supuși Imperiului Otoman, precum și Imperiului Austro-ungar. Totuși, deși micile state din Sud Estul Europei aveau tot interesul să se unească în alianțe, iar popoarele de muncitori agricoli cu cultură asemănătoare erau făcute ca să se înțeleagă, urmează o lungă perioadă de rivalități și războaie între aceste state. În Apusul Europei s'a răspândit opinia falsă că popoarele din Sud-Estul Europei sunt «barbare» și de aceea provoacă mereu conflicte, care amenință și liniștea restului Europei. În realitate, conflictele dintre aceste state au fost provocate de ambițiile politice și economice ale marilor puteri europene și de intrigile lor, căci altfel popoarele balcanice și Românii s'ar fi înțeles de sigur între

ei. Imperiul Habsburgilor, care ocupa o poziție centrală în Europa, tindea spre o expansiune economică către Marea Egee în direcția Salonic; Imperiul Rusesc prin doctrina panslavismului și a solidarității ortodoxe pretindea să ție sub protecția sa aceste popoare balcanice, dar în realitate își urmărea țința unei ieșiri spre Mediterana prin stăpânirea Strămtorilor. La aceste ambiții s'au adăugat mai târziu și acelea ale Italiei dinspre Apus prin Albania și ale Angliei, care se proclamase apărătoarea Imperiului Otoman, dar în realitate nu se sfia să cuprindă părți ale acestui imperiu (Egiptul, Cipru). Astfel s'au format zone de influență ale marilor puteri în Sud-Estul Europei și de aci conflicte între statele balcanice.

Primal conflict de acest fel s'a ivit în anul 1885, când Rumelia Orientală, cu capitala la Filipopol (Plovdiv), s'a unit în chip pașnic cu Bulgaria. Atunci regele Milan al Serbiei a atacat Bulgaria, îndemnat de Austriaci. În lupta dela Șlivnița Sârbii au fost învinși de Bulgari, iar pacea între cele două state vecine s'a încheiat la București în anul următor, când regele Carol al României a avut un rol discret de împăciuator. Dar principele Alexandru al Bulgariei nu s'a mai putut menține pe tron, fiind bănuat de Ruși că dorește să se apropie de politica austriacă. El abdică, refugiindu-se câțva timp în România. După abdicarea principelui Alexandru s'a născut în Bulgaria ideia uniunii personale a Bulgariei cu România prin alegerea regelui Carol la tronul Bulgariei. Această idee, susținută de mai mulți oameni de stat, n'a izbutit din cauza opoziției marilor puteri și în special a Rusiei și a Austro-Ungariei.

Încă din Ianuarie 1878, când războiul pentru independență nu se terminase, contele Ignatiev, trimis de țarul Alexandru II, fusese poftit la masă de principele Carol I și domnitorul României îi sugerase ideia unirii personale a Bulgariei cu România sub sceptrul său. Bulgarii, zicea principele român, sunt pionieri ai civilizației în Sud Estul Europei. Propunerea nu avu urmări, deoarece curând după aceea se produse conflictul ruso-român pentru Basarabia de Sud. Dar el fu reluat după abdicarea forțată a principelui Alexandru de Battenberg, la 1886. Regența din Bulgaria era condusă atunci de celebrul om de stat bulgar Stambulov, care a luat inițiativa de a propune tronul Bulgariei principelui Carol. Propunerea a fost făcută mai întâi lui Ghica, consulul României la Ruse, căruia Stambulov îi arătă că prietenia seculară între cele două popoare și influențele reciproce între cele două culturi pledează în favoarea acestei uniri. Raportul lui Ghica nu fu primit prea favorabil la București, căci regele Carol se considera prietenul fostului principe Alexandru și-i dispăcea să-i ia locul.

Dar hotărâtoare pentru căderea propunerii de unire personală a fost opoziția Rusiei, care nu voia să vadă crearea unei mari puteri balcanice, ce ar fi devenit o barieră a tendințelor de expansiune a Imperiului țarilor. Giers, ministrul Afacerilor Străine al Rusiei, trimise o notă la București, prin care arată că consideră unirea personală bulgaro-română ca o violare a tratatului dela Berlin, amenințând pe principele Carol cu ruperea relațiilor diplomatice, în cazul când ar primi să candideze la tronul bulgar. În fața acestor amenințări, regele României se văzu nevoit să refuze propunerea regenței bulgare.

Astfel s'a părăsit ideia alegerii regelui Carol și a fost ales principe al Bulgariei Ferdinand de Coburg (1887), care mai târziu a obținut independența totală a Bulgariei și ridicarea principelui la vechiul rang al « țarilor » (1909).

În 1912 statele balcanice, Bulgaria, Serbia, Grecia și Munte-Negru se uniră printr'o alianță ca să libereze pe frații ce se mai aflau sub stăpânirea turcească, dar, după înfrângerea Turcilor, rivalitățile, bine întreținute de marile puteri izbucniră din nou și în al doilea război balcanic (1913) Bulgaria se văzu silită să cedeze în fața coaliției foștilor ei aliați, la care se adăugase și România. Prin pacea dela București, România obține dela Bulgari Dobrogea sudică cu județele Silistra (Durostor) și Dobrici (Bazargic), ceea ce a provocat o adâncă neînțelegere între cele două state vecine. În primul război mondial România și Bulgaria s'au aflat din nou în tabere adverse, dar prin tratatul dela Craiova din anul 1940 România restitua Bulgariei cele două județe dobrogene anexate la 1913, restabilindu-se în acest chip înțelegerea între cele două state. Schimbul de populație care a completat această înțelegere a înlăturat posibilitatea unor conflicte viitoare pricinuite de minoritățile naționale rămase peste hotare.

CONCLUZII

Din examinarea relațiilor istorice româno-bulgare, așa cum am făcut-o pe scurt în rândurile de mai sus, rezultă că neînțelegerile și conflictele dintre cele două state vecine sunt de dată recentă și datorite mai ales influențelor marilor puteri. În schimb, în curs de numeroase veacuri Românii și Bulgarii au dus o viață de pașnică vecinătate și de adâncă înrâurire reciprocă. Cele mai luminoase exemple ale acestei colaborări sunt vechea influență culturală și bisericească slavă din Evul Mediu exercitată prin Bulgari asupra Românilor și pe de altă parte sprijinul generos dat ortodoxiei de către domnii români în epoca stăpânirii turcești la Sudul Dunării. În privința politică, avem un lung șir de exemple de lupte comune ale Românilor alături de Bulgari, începând din veacul al XIV-lea și mai ales lupta comună dela sfârșitul acestui veac împotriva năvălirii turcești. Speranțele și luptele din vremea lui Mihai Viteazul sunt încă un capitol luminos al acestei colaborări, precum și adăpostul aflat în România de intelectuali bulgari din veacul al XIX-lea care pregăteau renașterea culturală și politică a patriei lor.

În sfârșit, în războiul pentru independență dela 1877—1878, Românii au luptat pe teritoriul bulgar

atât pentru independența propriei lor țări, cât și pentru liberarea Bulgarilor. Mărturia sângelui Românesc vărsat în Bulgaria este și astăzi mauseleul dela Grivița. In fața acestor dovezi de colaborare seculară, de interese comune și de lupte pentru același ideal, cele câteva decenii în care s'au produs conflicte cântăresc prea puțin. Să nu uităm că interesele economice ale celor două popoare agricole sunt asemănătoare, că structura socială a Bulgarilor și a Românilor este aceeași și că prin cultura ortodoxă ele se apropie de asemenea una de alta. De altfel și simpla prudență în fața vecinilor mai mari și mai puternici duce la necesitatea în viitor a unei colaborări cât mai strânse între aceste două națiuni vecine.
